

BALKAN PAKTI VE BALKAN İTTİFAKI EVRESİNDE BALKANLARDA ZİRVE DİPLOMASİSİ (1952-1954)

ŞAKİRE ÇİMENLİ*

ÖZ

Devletler arası sorunları barışçıl yollar ve yöntemler vasıtasıyla çözmeyi hedefleyen diplomasi, ilgili devletler arasında siyasi, ekonomik, askeri, sosyokültürel bir etkileşim aracı olmasından öte dış politikada meydana gelen meselelere müzakereler yolu ile çareler arama bulma ve bertaraf etme sanatıdır. Diplomasi çeşitlerinden biri olan ve II. Dünya Savaşı sonrasında sık sık kullanılmaya başlanılan zirve diplomasisi de bu sanatta geline son duraktır. Diplomasi sanatında geline bu son nokta, bilhassa siyasi dengelerin en ufak bir hamle ile alt üst olduğu Soğuk Savaş Dönemi'nde devletlerin en fazla ziyaret ettiği bir uğrak yeri olmuştur. Genellikle devlet veya hükûmet başkanı ve yahut bakanları seviyesinde gerçekleşen ziyaretlerle şekillenen bu diplomasi, Dünyanın Doğu ve Batı olarak iki kutba ayrıldığı Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyetlerin, Balkanlardaki hissedilen nüfuzu ve tahmin edilebilen hegemonyası esnasında da kendini göstermiştir. Sovyetlerin, söz konusu coğrafyada tesis etmeye çalıştığı hükümrancılık sistemini benimsemeyen Türkiye ve Yunanistan gibi ülkeler ile Komünizmi uygulayan; lakin boyunduruk altına girmek istemeyen Yugoslavya gibi ülkeleri son derece tedirgin etmiştir. Bu güvensizlik hissinin yarattığı itekleyici güçten hareket eden ilgili devletler varlıklarını devam ettirebilmek için bir uzlaşma yolu olan diplomasi yöntemine başvurarak bölgesel iş birliği ve ittifak antlaşmaları arayışına girmişlerdir. Tehdit unsuru oluşturan devlete/devletlere karşı birlikte hareket ederek gözdağı vermeyi amaçlayan bu girişimlerin temeli taraf devletler arasında gerçekleşen ziyaretler ile atılmış ve

* Öğr. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE, sakirecimenli@comu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7993-7995

ilerleyen günlerde Yunan Kralı I. Paul, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti Devlet Başkanı Josip Broz Tito (Yosip Broz Tito) gibi devlet başkanları nazarında en üst zirveye taşınarak Balkan Paktı ve sonrasında ise Balkan İttifakı gibi antlaşmaların imza edilmesi ile sonuçlanmıştır.

Balkan Paktı ve Balkan İttifakının imzalanması ile son bulan bu zirve ziyaretlerini daha fazla gün yüzüne çıkararak üst düzey diplomasinin önemini vurgulamayı hedefleyen çalışmada; TBMM ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivlerinden, dönemi ihtiva eden gazetelerden ve literatüre ait diğer kaynaklardan istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkan İttifakı, Balkan Paktı, Bayar, Paul, Tito.

BALKAN PACT AND BALKAN ALLIANCE PHASE SUMMIT DIPLOMACY IN THE BALKANS (1952-1954)

ABSTRACT

Diplomacy, which aims to resolve intergovernmental issues through peaceful means and methods, is not just an instrument of political, economic, military, and socio-cultural interaction between relevant states, but also the art of seeking, finding, and mitigating solutions to issues arising in foreign policy through negotiations. Summit diplomacy, one of the types of diplomacy, emerged as the ultimate destination in this art, particularly during the Cold War era when even the slightest move could upset political balances. It became a prominent venue for states to visit during this period, characterized by the division of the world into Eastern and Western blocs. Shaped mainly by visits at the level of heads of state or government and ministers, this diplomacy also manifested itself during the Cold War era, when the Soviet Union's perceived influence and foreseeable hegemony in the Balkans were significant. The Soviet Union's attempts to establish its sovereignty system in the region, which was not embraced by countries like Türkiye and Greece that did not adopt the said system, as well as countries like Yugoslavia that applied communism but did not want to be subjugated, caused considerable concern. Driven by this sense of insecurity, the relevant states sought regional cooperation and alliance agreements through diplomacy as a means of finding a compromise to maintain their existence. These initiatives, aimed at sending a deterrent message by acting together against the threatening state/states, were initiated through visits between the relevant states and eventually escalated to the highest level in the eyes of heads of state such as Greek King Paul I, Turkish President Celal Bayar, and President Tito of the Federal Democratic Republic of Yugoslavia, resulting in treaties such as the Balkan Pact and subsequently the Balkan Alliance.

In the study, which aims to emphasize the importance of high-level diplomacy by bringing to light more of these summit visits, which ended with the signing of the Balkan Pact and the Balkan Alliance, the Archives of the Turkish Grand National Assembly and the Prime Ministry, newspapers covering the period and other relevant sources of literature were used.

Keywords: Balkan Pact, Balkan Alliance, Bayar, King Paul, Tito.

GİRİŞ

Başka bir ülkede ve yahut devletler arası toplantılarda ülkesini temsil etme sanatı olarak da tanımlanan diplomasinin¹ XIX. ve XX. yüzyılda en fazla başvuru türlerinden biri zirve diplomasisidir². Devletlerin, en üst seviyedeki karar alıcıları olan yöneticilerinin veya devlet başkanlarının doğrudan katılımıyla gerçekleşen bu diplomaside bir konunun/sorunun ilgili devletlerin en yetkin kişilerince ele alınıp en kısa sürede çözüme ulaşılması hedeflenmektedir. Diyaloglar vasıtasıyla en kısa sürede sonuca ulaşmayı ilke edinen bu diplomasinin hayat bulması ise ilgili devletlerin en yüksek temsilcilerinin gerçekleştirdiği karşılıklı ziyaretler ile mümkündür³. Devlet liderlerinin daha çok turistik gezi görünümünde gerçekleştirdiği bu ziyaretler esnasında gerek devlet başkanı gerekse de geziye katılan başbakan, dışişleri bakanı ve yahut heyet üyeleri söz konusu konuyu/sorunu masa başına yatırıp bir karara varmayı amaçlamaktadırlar⁴. Bu bağlamda 1950’li yıllarda Yunan Kralı I. Paul’un, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın, Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti Devlet Başkanı Tito’nun gerçekleştirdiği karşılıklı ziyaretlerin zirve diplomasisine emsal gösterilebileceği ve bu zirvelerde ele alınan konunun Sovyet tehdidi ve bu tehdidin nasıl bertaraf edileceği olduğu söylenebilir. Esasında Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya arasında gerçekleşen böylesi bir durumun yeni bir şey olmadığı II. Dünya Savaşı öncesinde oluşturulan Balkan Paktı ile benzerlik gösterdiği de belirtilmelidir. Nitekim Türkiye, Osmanlı Devleti’nden bağımsızlığını kazandıktan sonra Megali İdea’yı gerçekleştirmek için büyük uğraş veren ve bu uğraşın bir sonucu olarak 1919’da İzmir’i işgal eden Yunanistan⁵ ile arasındaki husumeti bir kenara bırakıp İtalya’nın Balkanlara yönelik yayılcı politikası karşısında ortak bir duruş sergilemiştir. İtalya başta olmak üzere Almanya’ya karşı duyulan bu güvenlik endişesi her iki devleti birbirine yakınlaştırmış ve 1934 yılında Balkan Antantı’nın inşa edilmesine

1 “Diplomasi”, <https://sozluk.gov.tr/>

2 Betül Çatal, **Küresel Diplomasi: Prexenos’tan Dijital Diplomasiye**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015, s.20.

3 Samet Yılmaz, “Asya-Avrupa Diyalogu: Zirve Diplomasisi Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2022, 9(2), s.190-191; Çatal, **a.g.t.**, s.20.

4 Çatal, **a.g.t.**, s.20.

5 Oral Sander, **Türkiye’nin Dış Politikası**, İmge Dağıtım, Ankara 2006, s.169-170.

öncülük etmelerini sağlamıştır. Ayrıca Türkiye II. Dünya Savaşı'nda, Balkan Antantı ile gelişen bu dostane ilişkilerin bir neticesi olarak revizyonist politikalar takip eden İtalya'nın saldırısına uğrayan Yunanistan'a gıda ve sağlık yardımında bulunmayı da ihmal etmemiştir⁶. Türkiye ile ilişkilerini "güvenlik" kaygısı üzerine inşa eden Yunanistan, güvenliğini tehdit eden bir durum karşısında Türkiye'yle normal ilişkiler kurarken böylesi bir durum söz konusu olmadığında ise Türkiye'ye karşı yayılmacı bir politika takip etmiştir. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı andan itibaren geleneksel hâle getirdiği Türkiye'ye yönelik bu tavrı, II. Dünya Savaşı sonrasında beliren Sovyet tehlikesi içinde geçerliliğini korumuştur⁷. Nitekim dünyanın sayılı güçlerinden olan Fransa'nın II. Dünya Savaşı'nda çökmesi, İngiltere'nin ağır kayıplara uğraması Sovyetlerin savaşın sonundan itibaren Alman işgalinden kurtardığı devletlere komünizmi ihraç edip nüfuz alanını genişletmesine ve bölgede büyük bir otorite kurmasına sebep olmuştur. SSCB'nin Avrupa tesis ettiği bu hegemonyaya karşı direnen önemli bir gücün olmaması liberal sistemi benimseyen ABD'yi harekete geçirip bölgeye müdahale etmesini ve Batı Bloğunun liderliğine soyunmasını beraberinde getirmiştir. ABD'nin Truman Doktrini ile adeta kuruluşunu ilan ettiği Batı Bloğuna karşı Sovyetlerin de Doğu Bloğunu oluşturması dünyayı bıçak sırtında iki kutba ayırmıştır. Dünya devletlerinin liberaller ve komünistler olarak ikiye bölündüğü bu sancılı günlerde Sovyetlerin savaş sonundan itibaren Türkiye'ye yönelik takındığı tehditkâr tavrı, kabul edilemez talepleri Türkiye'nin demokrasi bloğuna dolayısıyla ABD'ye yaklaşmasına neden olmuştur⁸. Diğer taraftan II. Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın büyük oranda Sovyet işgal ve nüfuz alanına girmesi Türkiye'de endişe yaratmıştır⁹. Sınırlarının yanı başında komünist yönetimlerin iktidara gelmesini SSCB'nin Ege ve dolayısıyla Akdeniz'e hakim olma politikasının bir parçası olarak değerlendiren Türkiye'nin bu haklı endişesi ve kaygısı

6 M. Murat Hatipoğlu, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954**, Ankara 1997, s.252-253.

7 Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye -Yunanistan İlişkileri", **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C 5, S 2, Kırşehir 2004, s.44-47.

8 Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s.19.

9 Edward Weisband, **İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası-III.**, Çev. M. Ali Kayabal, Cumhuriyet Yay., 2000, s.76.

Balkanlara yönelik izleyeceği siyaseti şekillendirmiştir¹⁰. Yugoslavya'da Tito'nun iktidara gelmesini bu kaygı ile değerlendiren Türkiye, bu devlet ile olan ilişkilerini 1950'li yıllara kadar temkinli ve mesafeli sürdürmüştür. Diğer taraftan SSCB'nin Balkanlarda rejimini ihraç etmek istediği devletlerden birinin Yunanistan olması Türkiye'nin bu ülkede meydana gelen gelişmeleri yakın markaja almasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yoksulluk halk kesimleri arasında komünist düşüncenin hızla yayılmasına neden olmuş ve savaştan sonra Kuzey Yunanistan'da komünist çeteler ile Yunan ordusu arasında bir iç savaş başlamıştır¹¹. Mücadeleyi tek başına yürütemeyen Yunanistan konuyu Birleşmiş Milletler'e taşımış, kurulan komisyon Arnavutluk, Yugoslavya ve Bulgaristan gibi komünist devletlerin çetecilere yardımda bulunduğunu saptamıştır¹². Komşu devletler ve SSCB tarafından desteklenen komünist gerillaların Yunanistan'daki yönetimi devirmek amacıyla başlattığı ve 1949 yılına kadar süren Yunan iç savaşına Türkiye olası sonuçları bakımından büyük alaka göstermiştir. Zira Türk kamuoyu Yunanistan'daki komünist gerillaları, SSCB'nin tarihî emeli olan Ege Denizi'ne inmek ve Balkanlara egemen olma politikasının bir parçası olarak değerlendirmiştir. Komünistlerin Yunanistan'da iktidara gelmesi, SSCB'nin Türkiye'yi komünist kısılcına alarak üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaları ve güvenliğini tehdit etmesi anlamına gelmekteydi¹³.

Balkanlarda komünist yönetimlerin iktidara gelmesi, komünist devletler arasındaki ittifaklar şebekesi ve nihayetinde Yunanistan'ı da bu blok içine çekmek için gösterilen çabalar bir Balkan devleti olan Türkiye'nin dış politikasını etkilemiş ve Batı Bloğu ile ilişkilerini geliştirmesine neden olmuştur¹⁴. Bu esnada Türkiye'yi Batı Bloğu ile sıkı iş birliğine iten diğer bir durumun Sovyet talepleri olduğunu da söylemek gereklidir. 9-20 Ekim 1944 tarihleri arasında Churchill ile Stalin arasında gerçekleşen II. Moskova Konferansı'ndan itibaren Sovyetler, Montreux Boğazlar Sözleşmesi üzerinde değişiklik yapılmasını öngören taleplerini Moskova Konferansı'ndan sonra

10 Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, AÜSBF Yayınları, Ankara 1969, s.41.

11 Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, s.188; Sander, **Balkan Gelişmeleri**, s.37.

12 Üç komünist devletin Yunanistan'a komünizmi ihraç etme girişimi olarak değerlendirilen bu faaliyetlerine en büyük yardımı Cominform'dan çıkarılana değin Yugoslavya sağlamıştır. Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, s.188.

13 Sander, **Balkan Gelişmeleri...**, s.44-46.

14 Sander, **a.g.e.**, s.41.

gerçekleşen Yalta Konferansı'nda (4-11 Şubat 1945) da yenilemişlerdir¹⁵. Sovyetlerin bu aykırı talepleri Türkiye'nin, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek¹⁶ müttefikler grubunun yanında savaşa girmesinden sonra da devam etmiştir. Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Türkiye'ye 19 Mart 1945'te, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında 17 Aralık 1925'te imzalanan antlaşmayı tekrarlanmayacağını iletmış¹⁷ ve yeni bir paktın imzalanması için: Boğazlardan Sovyetlere üsler verilmesini, Türkiye'nin doğu sınırında değişiklik yapılmasını, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden gözden geçirilmesini şart koymuştur¹⁸. Stalin, Truman, Churchill arasında gerçekleşen ve savaşın son konferansı olan Potsdam'da (17 Temmuz-2 Ağustos 1945)¹⁹ Sovyetlerin, boğazlar konusundaki taleplerini ve Doğu Anadolu'daki toprak isteklerini bir kez daha yenilemesi²⁰ sıcak denizlere boğazlar vasıtasıyla inmeyi hedefleyen Çarlık Rusya'sının benimsediği politikadan farklı bir şey değildi. Öyle ki Türk basını, Prag'da Temmuz 1947'de yapılan komünist ülkeler toplantısında Rusya'nın verdiği direktifler çerçevesinde Balkanların taksime dair bir antlaşmaya vardıklarını ve bu taksime göre Bulgaristan'a Çanakkale Boğazı'na kadar bütün Trakya'nın verildiğini duyurmuş ve yapılan bu taksimi pek tabii olarak Rus geleneksel politikanın bir parçası olarak mütalaa edilmiştir²¹. Öte yandan Bulgaristan'da komünist yönetimin kurulması ile gerginleşen Türk-Bulgar ilişkileri 1940

-
- 15 Sadık Erdaş, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Boğazları (1841-1953)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2000, s.157-159; Erdal Korkmaz, "Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türk Askeri Havacılığı Boyutuyla Değerlendirilmesi", **BENGİ**, S 1, 2023, s.5.
- 16 **Akşam**, 24 Şubat 1945; **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1945; **Son Posta**, 24 Şubat 1945; **Tanin**, 24 Şubat 1945; **Ulus**, 24 Şubat 1945; **Vakit**, 24 Şubat 1945.
- 17 Selim Deringil, **Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, s.259-260.
- 18 Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, **Türk Tarih Kurumu Yayınları**, Ankara 1991, s.293-294; Mehmet Gönübol, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Cilt I ve II, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara 1987, s.183-185.
- 19 Potsdam Konferansı için ayrıntılı bk. İsmail Köse, "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 19, 2015, s.241-276.
- 20 **Son Posta**, 9 Mart 1946; Gönübol-Sar, **a.g.e.**, s. 389; Ömer Osman Umar, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Sovyet İlişkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 20, 2004, s.403.
- 21 **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1947.

yılında karşılıklı sınır ve casusluk olayları ile daha da gerilmiştir. 1949 yılının sonuna doğru Bulgar hükûmetinin Türk okullarına, camilerine el koyması, tarımda kollektivizasyona gitmesi üzerine Bulgaristan'da yaşayan Türkler ana yurda dönmeye başlamıştır. Başlangıçta 860 kişiden oluşan bu göç hareketinin ileri günlerde 250.000 kişiye çıkması ve Bulgar hükûmetinin bu göçmenleri beş parasız Türkiye'ye yollaması iki devlet arasında karşılıklı verilen sert notalarla kopma noktasına gelmiştir²².

Balkanlar bir yandan Batı Bloğuna bağlanmış Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya diğer taraftan SSCB'ye bağlanmış Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk olarak adeta iki kutba ayrılmış ve ABD ile Sovyetlerin egemenlik sahasını kurmak istediği bir coğrafyaya dönüşmüştür. Bu nedenle Türkiye, II. Dünya Savaşı sonlarından itibaren dış politikasını Sovyet emperyalizminin hamlelerine göre gardını alma üzerine inşa etmiş ve güvenliğini sağlama amacıyla NATO'ya girmiştir. Lakin Doğu Asya'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin ortaya çıkması, Kore Savaşı ve komünizmin dünyada giderek yayılması Türkiye'yi bölgesel ittifaklar kurmasına Balkan ve Bağdat Paktı gibi ittifaklar içerisinde yer almasına itmiştir²³.

Sovyetlerin Balkanlarda tesis ettiği hegemonyaya direnen Türkiye'den kabul edilemez taleplerde bulunmaları, Yunanistan'ın iç işlerine müdahil olmaları, Yugoslavya'yı kontrol altına alma girişimleri üç Balkan devletini bağımsızlık ve güvenlik kaygısı noktasında bir araya getirmiştir. Bu kaygıdan hareket eden söz konusu devletler aralarındaki ideoloji farklılıkları ve sorunları bir kenara bırakıp ortak tehdide karşı birlikte hareket etmeye karar vermişlerdir. Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye arasında başlayan bu girişimlerin ilk adımları taraf devletlerin gerçekleştirdiği mekik diplomasisi ile başlamıştır. Ağırlıklı olarak dışişleri bakanlarının yürüttüğü bu diplomasiyi üst seviyeye taşıyan ise Yunanistan, Yugoslavya ve Türk devlet başkanlarınca gerçekleşen zirve diplomasi ziyaretleri ile mümkün olmuştur.

Tito'nun, II. Dünya Savaşı sonrasında Stalin ile anlaşamayıp yol ayrımına girmesi ve 1948 Haziran'ında Cominform'dan ihraç edilmesi Balkan politikasına tesir eden bir dizi önemli olaya neden olmuştur. Bu olaylardan

22 Bu notalarla ilgili ayrıntılı olarak bk. Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, s.189-150; Sander, **Balkan Gelişmeleri...**, s.74-80.

23 Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s.394.

biri Balkan Paktı diğeri ise akabinde imzalan Balkan İttifakı'dır. Sovyetlerin, Balkanlarda ve Avrupa'da tesis ettiği egemenliğe karşı bir duruş olan bu oluşumlar ABD, İngiltere gibi Batı Bloğunun önde gelen devletleri tarafından da onaylanmaktaydı. Nitekim bu girişimleri Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'e yayılmasının önünde bir tampon olarak gören ABD, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı Marshall Planı çerçevesinde ekonomik/teknik olarak desteklemiştir²⁴. Soğuk Savaş Dönemi'nde Amerikan politikasının sadık bir müttefiki olma prensibini sürdüren ve Kore'ye asker gönderen Türkiye bu politika da gösterdiği istikrardan dolayı 1952'de NATO'ya alınarak Amerikan ekonomik yardımlarını askerî ittifak boyutuna taşımıştır²⁵. Diğer taraftan Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonlarından itibaren baş gösteren Sovyet taleplerini tek başına bertaraf edecek gerekli ekonomik, teknik ve askerî donanıma sahip olmadığı ABD'nin liderliğinde kurulan Batı Bloğu içerisinde yer edinmek için uğraş verdiği bilinen bir durumdu²⁶. Bu nedenle kendi güvenliğini Batı Bloğuna dahil olarak sağlamaya çalışan Türkiye, bu dönemde Ortadoğu'da Batı Bloğu yanlısı bölgesel ittifakların kurulmasında aktif bir rol oynamış, bölge ülkelerini ziyaret ederek onları Sovyetlere ve komünizme karşı Batı yanlısı ittifaklara dâhil olmaya çağırmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nde Balkan coğrafyasında önemli bir denge oyunu ve SSCB'yi çevreleme politikasının da bir uzantısı olan bu karşı duruşun yazıya dökülmüş nihai metni olan Balkan İttifakı'nın önemli adımlarını Yunan Kralı I. Paul'un, Yunanistan Başbakanı Papagos'un, Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos ile Yugoslav Lider Tito'nun Türkiye²⁷; Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, Başbakan Adnan Menderes'in ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Yunanistan ziyaretleri oluşturmuştur. Aslında Balkan Paktı, Balkan İttifakı gibi konular araştırmacılar tarafından birçok kez ele alınmış cazibe merkezi bir konudur ve bu bağlamda söz konusu antlaşmaların bir kez daha ele alınıp araştırılması malumun ilamından başka bir şey değildir. Lakin bu evrede malum olmayan, eksik bırakılan, Balkan

24 Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitapevi, Ankara 1999, s.38.

25 Armaoğlu, **20. Yüzyıl...**, s.394-397.

26 William Hale, **Türk Dış Politikası: 1774-2000**, Çev. Petek Demir, Mozaik Yay., İstanbul 2003, s.109-110.

27 **Akşam**, 30-31 Ocak 1952.

Paktı'nın Balkan İttifakı'na dönüşmesi esnasında taraflar arasında devlet başkanları düzeyinde gerçekleştirilen üst düzey zirve diplomasisidir. Yunan Kralı I. Paul'un Türkiye, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan ve Yugoslav Lider Tito'nun Türkiye ziyaretleri esasında Balkan Paktı ile başlayan ve Balkan İttifakı ile sonuçlanan bir dizi tarihi olaylar silsilesidir. Üç devlet başkanının gerçekleştirdiği bu ziyaretler başlı başına bu ittifakların hayat bulma nedeni iken; araştırmacılar tarafından bu ittifakların gölgesinde kalmaktan öteye geçememiştir. Bu nedenle yapılan araştırma, Ankara Antlaşması ve Balkan İttifakı ile son bulan bu üst düzey zirve ziyaretlerini daha fazla gün yüzüne çıkararak konunun sebep sonuç bağlantısının daha net kurulmasına ve konunun bir bütün olarak algılanmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

I. Yunan Kralı I. Paul'un ve Kraliçe Frederika'nın Türkiye Ziyaretleri (7 Haziran-14 Haziran 1952)

Komünizmin etki alanını azaltmak isteyen ABD Truman Doktrini, Marshall Planı ve Kuzey Atlantik Paktı (NATO) ile bu amacını uygulamaya koymuş ve SSCB'nin artan nüfuzunu azaltmaya dönük girişimleri alenen desteklemeye başlamıştır. 18 Şubat 1952'de NATO'ya kabul edilen²⁸ Türkiye ve Yunanistan'ın askerî malzeme ve teçhizat konusunda desteklenecek olması bu girişimlerin sonuçlarından²⁹. Lakin ABD ve İngiltere başta olmak üzere liberal ülkeler Doğu Avrupa'da nüfuzlarını artırmak ve yahut Sovyet etkisini kırmak için aynı zamanda taraf devletleri bölgesel ittifaklar kurma noktasında cesaretlendirip yönlendirmeye başlamışlardır. Bu yönlendirmeler ve iteklemeler neticesinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında diplomasi trafiği ivme kazanıp üst seviyeye taşınmıştır. Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos'un 30 Ocak-6 Şubat 1952'de Türkiye'ye³⁰, Başbakan Adnan Menderes'in 27 Nisan-2 Mayıs 1952 tarihleri arasında Yunanistan'a³¹ gerçekleştirdikleri ziyaretler bu trafik yoğunluğunun somut göstergelerindendir.

28 **Milliyet**, 19 Şubat 1952.

29 **Milliyet**, 6 Mart 1952.

30 **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon No: 030.01.00.00, Kutu No: 102; Gömlek No: 634, Sıra No: 7; **Akşam**, 30-31 Ocak 1952.

31 **Akşam**, 25-30 Nisan 1952.

Venizelos ve Menderes'in bu ziyaretlerini Yunan Kralı I. Paul³² ve Kraliçesi Frederika'nın 7-14 Haziran 1952'de gerçekleştirdikleri üst düzey ziyaretler takip etmiştir³³. Yunan Kralı I. Paul'un yabancı bir devlete gerçekleştirdiği ilk ziyaret olan bu gezide Kral ve Kraliçe'yi İstanbul'da Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve İstanbul Valisi Kerim Gökay karşılamışlardır³⁴. İstanbul'dan sonra Ankara'ya geçen ve halk tarafından büyük bir ilgi ile karşılanan Kral ve Kraliçe'yi bizzat garda Cumhurbaşkanı Celal Bayar karşılamış birlikte öğle yemeği yenmiştir. Yemekten sonra ise Kral ve Kraliçe Anıtkabir'i ziyaret edip çelenk koymuşlardır³⁵. Anıtkabir ziyaretinden sonra Yunanistan Kralı şerefine Çankaya Köşkü'nde akşam resmi bir davet verilmiştir. Bu davette Bayar'ın: "...Sulhun ve umumi güvenliğin kaderi hürriyetlerimizi ve ortak mirasımızı muhafaza uğrunda gösterilmesi gerekli fedakarlığı kabul etmekteki müşterek azmimize bağlıdır. Bundan dolayıdır ki müşterek hudutlardan başlayarak mukadderat ve ideal birliğine kadar her şeyin birbirlerine bağladığı iki memleketimiz arasında günden güne daha faal bir dostluğun mevcudiyeti hayati bir zaruret hâlini almıştır..." sözleri Kral Paul'un: "...Vaktiyle iki memleketi ayıracak mahiyette hatıralar tenmiye edilirken şimdi bunları birleştiren hatıralar tenmiye edilmektedir..."³⁶ nutkundaki ifadelerine bakıldığında ortak bir tehdit algısını dışa vurdukları ve bu tehdidi bertaraf etmek içinde işbirliği ve ittifak girişimine ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Kral Paul'un yabancı sefirleri kabulü sırasında Yugoslavya büyük elçisine ayrı bir alaka gösterip zaman ayırması gerçekleştirilecek olan bu ittifaka Yugoslavya'nın da dahil edilmek istendiği şeklinde yorumlanabilir³⁷. Diğer taraftan Kral

32 Kral I. Paulos (1901-1964): 1901'de Atina'da doğdu. 1917'de tahttan indirilen babası ile birlikte sürgüne gönderildi. Babasının 1920'de tahta çıkışı ile birlikte Yunanistan'a döndü Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak vazife aldı. Yunanistan'da yükselen Cumhuriyetçi akımlar karşısında 1923 yılında bir kez daha ülkesinden ayrıldı. Kardeşi II. Georgios'un 1935'te kral olmasına değin sürgünde kaldı. 1938'de kuzeni Braunschweig Prensesi Frederika'yla evlendi. 1940 öncesine değin genellik kurmayın çeşitli askerî birimlerinde görev yaptı. Yunanistan'ın 1941'de işgal edilmesi üzerine yurtdışına kaçarak Kahire ve Güney Afrika'da yaşadı. Savaş bitince ülkesine döndü ve kardeşi II. Georgios'un ölümünden sonra 1947 yılında tahta çıktı. Temuçin Faik Ertan-Bahattin Demirtaş, **Türkiye'yi Ziyaret Eden Yabancı Devlet Adamlarının Ankara Günleri (1923-1960)**, Vekam Yayınları Araştırma Dizisi VII, Ankara 2022, s.259.

33 BCA, Fon No: 030.01.00.00, Kutu No: 102; Gömlek No: 634, Sıra No: 6.

34 Akşam, 8 Haziran 1952.

35 Ta Nea, 9 Haziran 1952; Akşam, 10 Haziran 1952.

36 Akşam, 10 Haziran 1952.

37 Akşam, 10 Haziran 1952.

Paul'un, büyükelçiye gösterdiği bu ihtimam ile Başbakan Menderes'in Atina ziyareti esnasında dillendirdiği Yugoslavya'nın da bu sürece katılması gereği³⁸ düşüncesini onayladığı da söylenebilir³⁹.

Kral ve Kraliçe, 10 Haziran'da Arkeoloji Müzesini gezdikten sonra Bayar, Menderes ve Köprülü'nün de katıldığı Meclis Başkanı Refik Koraltan tarafından verilen öğle yemeğine iştirak etmişlerdir. Kral Paul bu yemekte TBMM Başkanı Koraltan'a Yunanistan için kıymetli olan "Grand Croix de L'ordre Royal de George Premier" nişanını tevdi etmiş⁴⁰, yemek sonrasında ise hipodromda düzenlenen resmi geçit törenine katılmıştır. Resmi geçit töreninden sonra Kral Paul Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a Yunanistan'ın en büyük nişanı olan ve yalnızca hükümdar ve devlet başkanlarına verilen "Saint Sauveur" nişanının büyük kordonunu takdim edip Bayar'ı, Yunanistan'a davet etmiştir⁴¹.

Kral ve Kraliçe, 11 Haziran'da hava şartlarından dolayı tehir edilen 19 Mayıs Şenlikleri'ni Cumhurbaşkanı Bayar ile şeref tribününden izlemişlerdir. Kraliçe Frederika Keçiören Çocuk Yuvası'nı ardından Kral ile beraber Erkek Sanat Enstitüsü'nü ziyaret etmişlerdir. Kral ve Kraliçe gün içinde gerçekleştirdikleri çeşitli ziyaretlerin yanı sıra Menderes ve Köprülü'nün şereflerine verdikleri ve Cumhurbaşkanının da hazır bulunduğu ziyafetlere katılmışlardır⁴². Yunanistan ile Türkiye'nin ziyaretler diplomasisi ile adeta balayı yaşadığı bu günlerde Akşam gazetesi 12 Haziran'da "Türkiye-Yunanistan ve Yugoslavya İttifakı" başlıklı yazısında Menderes ve Köprülü'nün 7 Temmuz'da Londra'ya gideceklerini ve İngiltere Başbakanı Churchill ve Dışişleri Bakanı Eden ile Yunanistan-Türkiye ve Yugoslavya arasında bir paktın inşası üzerinde görüşeceklerini manşetinden duyurmuştur. Gazete ana sayfadan ilan ettiği bu haberiyle taraflar arasında gerçekleşen zirve diplomasinin sebebine de açıklık getirmiştir.

Kral ve Kraliçe, akşam yemeğinden sonra Cumhurbaşkanı Bayar ile birlikte İstanbul'a hareket etmişlerdir. İstanbul'da geniş bir devlet erkânı tarafından karşılan 21 pare top atışı ile selamlanan ve halkın büyük tezahüratlarına

38 **Ulus**, 3 Mayıs 1952.

39 **BCA**, Fon No: 030.01.00.00, Kutu No: 102; Gömlek No: 634, Sıra No: 5.

40 **Akşam**, 12 Haziran 1952; **Ulus**, 12 Haziran 1952; **Son Posta**, 12 Haziran 1952.

41 **Akşam**, 11 Haziran 1952.

42 **Akşam**, 12 Haziran 1952.

malik olan Kral ve Kraliçe adına akşam bir fener alayı tertip edilmiştir. Sarayburnu'nda Atatürk Heykeli önünde selam ve saygı duruşu yaparak Türk halkının kalbine dokunan⁴³ Kral Paul şerefine Cumhurbaşkanı Bayar Dolmabahçe Sarayı'nda bir kabul töreni akabinde ise bir balo tertip etmiş⁴⁴ ve bu baloda Cumhurbaşkanı Bayar tarafından Kral'a usta bir kuyumcu tarafından tasarlanıp altın işlemelerle bezenen bir sigara kutusu, Kraliçe'ye de bir pudriyer hediye edilmiştir⁴⁵.

Kral ve Kraliçe ertesi gün Kariye Camisi, Kapalıçarşı, Yerebatan Sarayı, Süleymaniye Camisi, Topkapı Sarayı ve Ayasofya Müzesi'ni gezmiş ardından Vali Gökay'ın düzenlediği Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanının da bulunduğu öğle yemeğine katılmışlardır. Yemekten sonra Yunanistan Başkonsolosluğu'nu ziyaret eden Kral Paul şehir fukaralarına dağıtılmak üzere valilik emrine beş bin liralık bir çek takdim ettirmiştir⁴⁶. Ayrıca Kral Paul, Batı Trakya Türklerinin istifade etmesi için bir Türk lisesi açmaya karar verdiğini ve açılacak bu liseye Celal Bayar'ın isminin verileceğini Bayar'a bildirmiş Cumhurbaşkanı da bu teklifi memnuniyetle kabul etmiştir⁴⁷.

İstanbul'dan ayrılmadan önce Patrikhane'yi, Deniz Harp Okulu'nu, Heybeli Ada'yı ziyaret eden Kral ve Kraliçeye, Bayan Menderes değerli bir el işi örtü; İstanbul Belediye Başkanı Gökay 1312'de yapılmış antika bir vazo, işlemeli bir örtü ve ziyaret hatıralarını canlandıran bir albüm hediye etmişlerdir. Yunanistan'a son derece coşkulu bir tören ile uğurlanan Kral Paul ayrılmadan önce Celal Bayar'ı: "Gösterdiğiniz hüsnü kabule teşekkür ederim. Sizi memleketimde görmekle büyük bir zevk duyacağım." sözleriyle Yunanistan'a davet ederek Türkiye'den ayrılmıştır⁴⁸.

II. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Ziyareti (27 Kasım-2 Aralık 1952) ve Balkan Pakti

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 1952'de Yunanistan'a yaptığı gezinin ayrıntılarına geçmeden evvel böylesi bir diplomasi trafiğini 25 Ekim 1937'de

43 Akşam, 14 Haziran 1952.

44 Akşam, 15 Haziran 1952.

45 Akşam, 13 Haziran 1952.

46 Akşam, 15 Haziran 1952.

47 Akşam, 15 Haziran 1952.

48 Akşam, 16 Haziran 1952.

başbakanlığa getirildikten sonra⁴⁹ Almanya'nın 11 Mart 1938'de Avusturya'yı topraklarına katarak Balkan devletleriyle doğrudan komşu olması üzerine Balkan Antantını korumak ve sürdürülebilir kılmak amacıyla⁵⁰ 27- 30 Nisan 1938 tarihleri arasında Atina'ya⁵¹; 9-12 Mayıs 1938 tarihleri arasında ise Belgrad'a⁵² gerçekleştirdiğini küçük bir anekdot olarak hatırlatmakta fayda vardır.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar hem Yunan Kral ve Kraliçe'sinin yaptıkları ziyareti iade etmek hem de 1952 Haziran'ında Yunanistan'da seçimleri kazanan Mareşal Papagos'u⁵³ tebrik etmek maksadıyla 25 Kasım'da Savarona Gemisi ile İstanbul'dan hareket etmiştir⁵⁴. Bayar, Atina ve Pire arasındaki caddenin iki tarafını dolduran ve ellerinde Türk ve Yunan bayrakları taşıyan halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanmıştır⁵⁵. Bu geçitten sonra saraya varan Bayar, Kral Paul ve Kraliçe Frederika ile öğle yemeği yemiş ve akşamına da adına düzenlenen ziyafete katılmıştır⁵⁶. Bu ziyafette Yunan Kralı ve Kraliçesi tarafından Bayar ve maiyetindeki konuklara birtakım armağanlar takdim edilmiştir⁵⁷. Kral Paul'un yemekte söylediği: "...Bizi birleştiren amillerin en başında iki milletimizin hürriyet ve sulh gayelerinin ön safında şeref mevkiinde yer almış bulunmasıdır..." nutku ile Bayar'ın: "...Coğrafi durumumuz dolayısıyla memleketlerimiz mevcudiyetlerini ve istiklallerini korumak için birleşmek mecburiyetindedirler...her iki devletinde ortak idealinin: sulh ve ahenk içinde yaşamaktan başka gayeleri olmayan istiklallerine aşık milletlerin idealidir⁵⁸." söylevinde yer alan ifadelerle bakıldığında her iki devlet başkanının barış vurgusu yaptıkları, bölgesel bir güvenlik ittifakına duyulan ihtiyacı bir kez daha dillendirdikleri

49 **Cumhuriyet**, 26 Ekim 1937.

50 Kadri Unat, "İkinci Dünya Savaşı Öncesindeki Güvenlik Endişesi Temelli Türk Dış Politikası Bağlamında Celal Bayar'ın Belgrad ve Sofya Ziyaretleri (9-13 Mayıs 1938)", **AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C 9, S 28, 2021, s.339-342.

51 **Cumhuriyet**, 25-31 Nisan 1938.

52 **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1938-12 Mayıs 1938.

53 **Akşam**, 17 Kasım 1952.

54 **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1952.

55 **Ta Nea**, 24- 28 Kasım 1952; **Cumhuriyet**, 27-28 Kasım 1952; Ziya Şakir, **Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Seyahat Hatıraları**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1953, s.19.

56 **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1952.

57 **Ta Nea**, 29 Kasım 1952; **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1952.

58 **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1952.

ve böylesi bir ihtiyaca gereksinim duyulmasının nedeninin ise Sovyetler olduğu söylenebilir.

Yunanistan gezisini Atina ile sürdüren Bayar, burada büyük bir merasimle karşılanmıştır. Atina Belediyesi tarafından “Atina hemşerilik” ödülü takdim edilen⁵⁹ Bayar, Meçhul Asker Abidesi’ni ziyaret edip çelenk koymuş, Atina’daki Türk Büyük Elçiliği’nde Türk vatandaşlarını kabul etmiştir.⁶⁰ Bayar, 29 Kasım’da Başbakan Papagos’un verdiği ziyafete iştirak ettikten sonra Atina’dan Selanik’e geçmiştir⁶¹. Selanik’te muazzam bir tezahürat ve bayram edasıyla karşılanan Bayar, Atatürk’ün doğduğu evi ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye’ye davet edilen Papagos da gazetecilere verdiği demeçte yakın zamanda Türkiye’yi ziyaret edeceğini dile getirmiştir⁶². Bayar, 2 Aralık’ta Gümölcine’ye geçerek Kral Paul’un Türkiye ziyareti sırasında söz verdiği “Celal Bayar Türk Lisesinin” açılışına katıldıktan sonra Yunanistan’dan ayrılmıştır⁶³.

Bu arada Bayar’ın, Yunanistan’ı ziyaretiyle ilgili Moskova Radyosu 4 Aralık 1952’de 18.30-21.30 saatleri arasında yaptığı yayınında:

“Sayın dinleyiciler, Celal Bayar’ın Yunanistan’ı ziyaretine dair makalemizi okuyoruz: Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Yunanistan’ı ziyareti, Türk ve Yunan basınının dikkatini çekmektedir. Gazeteler, hep Türk- Yunan dostluğundan dem vuruyor. Bu laf ebeliğinden güdülen biricik maksat, Balkanlarda ve bütün Akdeniz bölgesinde barışa ve güvenliğe karşı tertiplenmekte olan suikastı gizlemektir. Bayar, bu şüpheli Türk-Yunan dostluğunu sağlamlaştırmak için değil, Ankara-Belgrad-Atina saldırganlık blokunu pekiştirmek yolunda Amerika’nın kurduğu planları yerine getirmek için Yunanistan’a gitti... Belgrad’ı, Ankara’yı ve sonra da Atina’yı ziyaret etmiş olan Amerikan ordu bakanı Pace, Yunan-Türk-Yugoslav birliğini kurmak yolunda harıl harıl uğraşmışlardır... Geçenlerde Atina’da görüşmeler yapan Bayar ve Yunan makamları Washington’dan gelen emirleri uşakçasına yerine getirmekten başka bir şey yapmıyorlar...Bundan dolayı Bayar’ın Yunanistan’ı ziyareti, Atlantik saldırganlık bloku için asker devşirmekte

59 **Yeni Asır**, 29 Kasım 1952; **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1952.

60 **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1952

61 **Cumhuriyet**, 1 Aralık 1952.

62 **Cumhuriyet**, 1 -3 Aralık 1952.

63 **Cumhuriyet**, 3-4 Aralık 1952.

Türkiye'nin yayılcı Amerikalılara ajanlık yaptığını apaçık gösterir. Kayda değer bir şey de şudur: Yunan-Türk- Yugoslav askerî birliği çatıştırılırken top ağızına sürülecek erler devşirmek işinde başlıca rol Türkiye'ye ayrılıyor...⁶⁴

sarf ettiği sözleri ile Balkanlarda Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında askerî bir ittifakın yapılacağını ve bu ittifakın mimarının ise ABD olduğunu dillendirdiğini söylemekte fayda vardır. Moskova Radyosunun Türkiye'ye karşı diplomatik üslubu bir kenara bırakıp suçlayıcı ve aşağılayıcı bir dil kullanmasında hatta Türkiye'yi ABD'nin "uşaklığını" yapmak ile itham etmesinde ABD Ordu Bakanı Frank Pace'in 1952 Ağustos'unda Belgrad, Atina ve Ankara; İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in 17-23 Eylül 1952 arasında Yugoslavya ziyaretlerinin⁶⁵ etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Bu ziyaretleri Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün, 20 Ocak 1953 yılında Yugoslavya⁶⁶, 26 Ocak'ta Yunanistan ziyaretleri⁶⁷ takip etmiş ve ardından devletler arasında bir antlaşmaya vardıklarını kamuoyuna duyurmuşlardır⁶⁸. Paktın askerî görüşmeler evresi 15-21 Şubat 1953 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleşmiş ve bu amaç çerçevesinde 14 Şubat'ta Yugoslav 15 Şubat'ta ise Yunan askerî heyeti Türkiye'ye gelmiştir⁶⁹.

Paktın siyasi müzakereler aşaması ise 19 Şubat 1953'te Atina'da başlamıştır⁷⁰. Gerçekleştirilen siyasi müzakereler sonunda tamamlanan pakt metni Atina'da parafe edilerek ilgili devletlerin onayına hazır hâle getirilmiştir⁷¹. Atina'da parafe edilen pakt, Türkiye'ye gelen Yunanistan Dışişleri Bakanı Stephanos Stephanopoulos, Yugoslavya Dışişleri Bakanı Koca Popoviç ve Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından⁷² 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanmıştır⁷³. Esas ismi "Türk- Yugoslav-Yunan Dostluk ve İşbirliği Andlaşması" olan Balkan Paktı ve yahut "Ankara Antlaşması" 18 Mayıs'ta

64 BCA, Fon No: 30-1-0-0, Kutu No: 102, Gömlek No: 639, Sıra No: 3.

65 Sander, *Balkan Gelişmeleri...*, s.95.

66 *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1953; *Akşam*, 21 ve 24 Ocak 1953.

67 *Akşam*, 25-29 Ocak 1953.

68 *Akşam*, 29 Ocak 1953.

69 *Akşam*, 16 Şubat 1953.

70 *Akşam*, 20 Şubat 1953.

71 *Akşam*, 23 Şubat 1953.

72 *Milliyet*, 26-28 Şubat 1953, *Akşam*, 25-28 Şubat 1953.

73 *Milliyet*, 1 Mart 1953; *Akşam*, 1 Mart 1953.

meclis tarafından onaylanmıştır⁷⁴. Paktın ikinci maddesinde⁷⁵ yer alan “Âkîd taraflar, kendi mıntıkalarında sulh ve emniyetin korunması için müşterek gayretlerine devam etmek ve kendilerine karşı tahrik edilmemiş bir tecavüz vukuu hâlinde lüzumu hâsıl olabilecek müşterek savunma tedbirleri de dâhil olmak üzere, emniyetlerine mütaallik meseleleri birlikte tefkika devam etmek kararındadırlar⁷⁶.” hükmünün, açık adresinin SSCB başta olmak üzere peyk devletler⁷⁷ olduğu son derece açıktır. Diğer taraftan antlaşmanın dördüncü maddesinde yer alan: “Âkîd taraflar, ekonomi, teknik ve kültürel sahalarındaki iş birliğini inkaşaf ettirecekler, lüzumu hâlinde, ekonomik, teknik ve kültürel meselelerin hâlli işin gerekli anlaşmalar akdedilecek ve gerekli teşkilât kurulacaktır⁷⁸.” hükmü gereğince de Paktın imza aşaması sırasında Yugoslavya ile Türkiye arasında 26 Şubat 1953’te “Ticaret ve Seyriseferin”⁷⁹, ve paktın onaylanmasından kısa bir zaman sonra da birtakım ticari antlaşmalar imzalanarak⁸⁰ iki ülke arasındaki ticari ve siyasi ilişkiler hız kazanmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi’nde imzalan ve kapitalist ülkelerin de destek verdiği pakt, bir yıl sonra imza edilecek olan Balkan İttifakı’na giden yolu aralamıştır⁸¹. Nitekim Tito da “ Her iki memleket arasındaki münasebet bugün artık öyle bir dereceye vasil olmuştur ki, tahmin ediyorum Türkiye ile Yugoslavya arasında, bundan sonra sadece iktisadi ve siyasi değil, askerî mevzulara müteallik bazı tedbirlerin de alınması lazım gelecektir. ”⁸² sözleriyle böylesi bir ittifakın yapılacağıнын sinyallerini vermiştir. Zira askerî ve savunma içerikli yapılacak olan bir Balkan İttifakı olası bir SSCB saldırısına set çekebileceği gibi Yugoslavya’yı da doğrudan olmasa da dolaylı olarak NATO’ya dahil ederek

74 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 22, Seksen Dördüncü Birleşim, 18 Mayıs 1953.

75 Antlaşmanın tüm maddeleri için ayrıntılı bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 22, Seksen Dördüncü Birleşim, 18 Mayıs 1953, s.5-6.

76 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 22, Seksen Dördüncü Birleşim, 18 Mayıs 1953, s.5.

77 Peyk: Uydu ve yahut bir başkasının güdümünde olan demek olup (“Peyk”, <https://sozluk.gov.tr/>) Soğuk Savaş Dönemi’nde Sovyetlerin himayesinde olan komünist devletler için kullanılan bir tabirdir.

78 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 22, Seksen Dördüncü Birleşim, 18 Mayıs 1953, s.5-6.

79 **Düstur**, 3. Tertip, C 35, s.1754-1758.

80 **Resmî Gazete**, 24 Temmuz 1953, S. 8466, s. 6795-9796.

81 Mithat Aydın, “Balkan Paktı (28 Şubat 1953)”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/balkan-pakti-28-subat-1953/>

82 **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1953.

elini güçlendirebilecekti. Kaldı ki NATO Konseyi'nin Paris'te 23-25 Nisan 1953'te bakanlar düzeyinde yaptığı toplantısında, Paktı gözden geçirdiği ve onayladığı görülmüştür⁸³.

Bu amaç çerçevesinde taraflar arasında ziyaret diplomasisinde büyük artış görülmüştür. Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Köprülü İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in Haziran 1953'te gerçekleşecek olan taç giyme törenine katılmak üzere yaptığı seyahati esnasında 31 Mayıs 1953'te Yunanistan'ı ziyaret etmiş⁸⁴, bu ziyaret akabinde Yunan Başbakanı Mareşal Papagos ve Dışişleri Bakanı Stefanopulos 16 Haziran'da Türkiye'ye gelmişlerdir⁸⁵. Türkiye'de büyük bir coşku ile karşılanan Papagos Türk-Yunan işbirliğine Yugoslavya'nın da eklendiğini ve bu üçlü işbirliğinin Balkanlardaki barış ve istikrar için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Papagos: "Sovyetler iyi niyetlerini ispat etmedikçe müttefik bir cephe hâlinde silahlanmaya devam etmeliyiz⁸⁶." sözleriyle gerçekleştirilmesi istenilen bu işbirliğinin gerekçesine de açıklık getirmiştir. Türk-Yunan heyetleri arasında gerçekleşen görüşmelerde üçlü askerî savunma örgütünün sağlamlaştırılmasına karar verilmiş ve taraf devletlerin Dışişleri Bakanlarının görüşme tarihleri ele alınmıştır⁸⁷.

Papagos'un ziyaretinden çok kısa bir zaman sonra Balkan Paktı'nın dışişleri nazarında gerçekleşecek olan ilk toplantısına katılmak için Köprülü, 5 Temmuz 1953 günü Yunanistan'a bir kez daha gitmiştir⁸⁸. Atina'da yapılan bu görüşmeler sonrasında Yunan, Yugoslav ve Türk Bakanlar yayınladıkları tebliğde Balkanlarda ortaya çıkacak bir durum karşısında müşterek hareket edeceklerini ve gayelerinin Balkanlarda sulh ve istikrarı sağlamak olduğunu kamuoyuna açıklamışlardır⁸⁹.

83 İsmail Sosyal, *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye-Olaylar Kronolojisi (1945-1975)*, İsis Yay., İstanbul 1997, s.170.

84 *Akşam*, 31 Mayıs 1953.

85 *Akşam*, 15-17 Haziran 1953; *Vakit*, 17 Haziran 1953.

86 *Milliyet*, 17 Haziran 1953.

87 Serra Yazıcı Özel, *Basında Türk-Yunan İlişkileri (1950-1954)*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2018, s.157-158.

88 *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1953.

89 İlan edilen tebliğin tam metni şu şekildedir: "Bu konferans esnasında üç bakan, dünya durumunu ve bilhassa üç memleketin civarındaki durumu tetkik etmişlerdir. Bu tetkikin ışığı altında üç memleketin, dünya hadiselerinin gelişimi mevzusunda tam bir görüş birliğine sahip oldukları müşahade olmuştur. Üç hükûmet, umumi vaziyette ve ezcümle

III. Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Broz Tito'nun Türkiye Ziyareti (12-16 Nisan 1954) ve Balkan İttifakı

Balkan Paktı ve İttifakı'na giden yolda farklı olan komünizmi benimseyen bir devlet olan Yugoslavya'nın Doğu Bloğundan ayrılarak Batı Bloğunun desteklediği böylesi bir bölgesel ittifak içinde yer alması olmuştur. Yugoslavya'nın sergilediği bu farklı durumu anlamak için geçmişe dönüp SSCB-Yugoslavya ilişkilerine biraz da olsa derinden bakmak gerekmektedir.

Almanya'nın, II. Dünya Savaşı esnasında (6 Nisan 1941'de) Yugoslavya'ya işgale başlamasına karşı oluşan direniş örgütlerinden biri her bir milletin eşit haklara sahip olması gereğini savunan Yugoslavya Komünist Partisi olmuştur⁹⁰. Genel Sekreteri Josip Broz Tito'nun⁹¹ önderliğini yaptığı bu direniş zamanla

Balkanlardaki vaziyette vuku bulacak bir değişikliğin icap ettireceği her defasında müşterek bir hattı harekette bulunmak için istişare edeceklerdir. Üç memleketin gayesi Balkanlarda sulhun ve istikrarın tarsinine yardım etmek olduğu cihette, üç Balkan devleti bu bölgedeki hâlihazır durumun muhtelif veçhelerini tetkik ettikten sonra, memleketlerinin komşularına karşı sulhperver emellerini teyit etmişler ve bilhassa Arnavutluk'un istiklalinin Balkanlarda ehemmiyetli bir sulh ve istikrar unsuru olduğu hususunda mutabık kalmışlardır. Diğer taraftan üçlü iş birliğinin muhtelif sahalarında şimdiye kadar elde edilen neticeler memnuniyet bahş görülmüştür. Üç hükûmetin bu iş birliğini kuvvetlendirmek ve derinleştirmek hususundaki evvelce ilan edilmiş bulunan kararını göz önünde tutan üç Bakan aşağıdaki tedbirleri almayı kararlaştırmışlardır. 1. Vazifesi Dışişleri Bakanları konferanslarını hazırlamak ve aynı zamanda üç memleket arasındaki siyasi ve kültürel iş birliği çerçevesi dahiline giren her meseleyi tetkik ve hükûmetlerin nazarı dikkatine arz etmek olan bir daimî sekreterlik ihdas etmek. Bu sekreterlik her üç memleketin yüksek rütbeli birer diplomatik temsilcisi ile daimî bir bürodan tereküp edecektir. 2. Tavsiyeleri üç Bakan tarafından memnuniyetle tasvip edilmiş bulunan Genelkurmayları, gelecek toplantılarında üçlü askerî iş birliğinin ilerletilmesini temin edecek esasları ve bu iş birliğine verilmesi münasip düşecek şekilleri tetkik ile tanzif etmek. 3. Bu maksatta, üçlü iktisadi iş birliği imkanlarını ve yollarını araştırmak üzere, iktisat ve ticaret mevzularında ihtisası olanlardan mürekkep bir komite teşkil etmek.” **Cumhuriyet**, 12 Temmuz 1953.

90 Mehmet Öztürk, **Tito Dönemi Türkiye-Yugoslavya İlişkileri**, Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans, Karabük 2022, s.19.

91 Josip Broz Tito (1892- 1980): Babası Hırvat, annesi Sloven olan Josip Broz Tito, 1892 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçası olan Hırvatistan'ın Kumroves köyünde doğmuştur. İlkokula köyünde başlayan Josip, başarılı bir öğrenci olmadığından ikinci sınıfı iki defa okumak zorunda kalmış ve dördüncü sınıftan sonra resmî öğrenimi bırakmıştır. 1907 yılında, Sisak Kasabası'na gidip bir tornacının yanında çırak olarak çalışmaya başlamış ve 1910 yılında buradan mezun olmuştur. Zagreb'de iş bulunca, Metal İşçileri Sendikası'na ve Hırvatistan-Slovenya Sosyal Demokrat Partisi'ne üye olmuştur. Mayıs 1913 yılında Avusturya-Macaristan ordusunda askere alınan Tito, I.

tarafıtar kazanarak partinin güçlenmesini sağlamış ve savaştan sonra yapılan seçimlerde (11 Kasım 1945) üstünlüğü ele geçirmiştir⁹². Seçimlerin hemen akabinde ise 29 Kasım 1945'te Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti⁹³ ilan edilmiştir⁹⁴.

Yugoslavya'nın Almanları kendi çabalarıyla topraklarından çıkarmasına rağmen Rus ordusunun Yugoslavya'ya girmesi ve Stalin'in kurtarıcı olarak lanse edilmesi, Rus teknik müşavirlerinin, orduya ve polise nüfuz etmeğe çalışması, Rusya'nın Yugoslavya'nın bir tarım ülkesi olması konusundaki ısrarı Tito'yu rahatsız etmiştir. Diğer taraftan Tito'nun bir Balkan Federasyonu kurma isteği, kendisini Stalin karşısında eşit bir lider olarak görmesi ve o doğrultuda adımlar atması da Stalin'i huzursuz etmiş ve iki devlet arasında ipler gerilmeye başlamıştır⁹⁵. Bu gerginliğin üzerine Rusya, 18 Mart 1948'de Yugoslavya'daki bütün teknik ve askerî müşavirlerini geri çekme kararı almış⁹⁶, ardından

Dünya Harbi patlak verince önce Sırbistan sonrasında Galiçya cephelerinde görev almış, 1915 tarihinde Bukovina'da ciddi olarak yaralanınca, Ruslara esir düşmüştür. Şubat 1917 ihtilâlinde sonra, esir kampından kaçarak Kızıl Ordu birliklerine katılan Tito, 1920 yılında memleketine dönmüş ve Komünist Partisi'ne üye olmuştur. 1927 yılında Metal İşçileri Sendikası'nın Zagreb şubesi sekreterliğine ve kısa bir süre sonra da aynı sendikanın Hırvatistan merkez sekreterliğine seçilmişse de bir süre tutuklanıp hapsedilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra Komünist Partisi için çalışmalarını yoğunlaştıran Tito, bu partinin sekreteri olmuş, lakin kısa bir süre sonra yeniden tutuklanıp beş yıl hapse mahkûm edilmiştir. Mart 1934'te serbest bırakılan Tito, 1935'te Sovyetler Birliği'ne giderek Comintern'in Balkan şubesinde çalışmaya başlamış orada Komünist Partisi ve Devlet Güvenlik Teşkilatı'na üye olmuştur. 1936 yılında Yugoslavya'ya dönen Tito, bir yıl sonra Stalin tarafından Yugoslavya Komünist Partisi Genel Sekreterliğine atanmıştır. Mustafa Kahramanyol, Fahriye Emgili, "Tito ve Balkan Siyaseti", T.C. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **Avrasya Etüdleri**, 50, 2016, s.318-320; Ertan-Demirtaş, **a.g.e.**, s.298; Josip Broz Tito'nun hayatı için daha da ayrıntılı bk. Jeronim Perovic, "Josip Broz Tito", **Mental Maps in the Early Cold War Era, 1945-1968**, Ed. Jonathan Wright, Steven Casey, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2011, s.131-159.

92 Alpaslan Işıklı, **Kurumlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1980, s.83-84.

93 Yugoslavya Demokratik Federal Cumhuriyeti: Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek olmak üzere altı cumhuriyet ile Kosova ve Voyvodina olmak üzere iki özerk bölgeden meydana gelmiştir. Murat Belge, **Başka Kentler, Başka Denizler**, 3, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.348.

94 Kâmuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.,531, Ankara 1983, s.220-221.

95 Işıklı, **a.g.e.**, s.87-88.

96 Işıklı, **a.g.e.**, s.86.

Stalin 27 Mart günü Cominform üyesi bütün Komünist partilere yolladığı bir mektupta Tito ve arkadaşlarının yaptığı hataları dile getirmiştir.

Stalin'in, kendisine biat etmeyip kararlarını sorgulayan birini alaşağı edeceğini tahmin eden Tito harekete geçip merkez komitesini olağanüstü toplantıya çağırmış ve bakanlar başta olmak üzere ordu, polis ve partinin yüksek kademelerinde Rusya'ya bağlı eski komünistleri ihraç edip Sovyet taraftarlığı yapan kişileri de idama mahkûm etmiştir. Stalin, Tito'nun bu hamlesine Bükreş'in davet edilmediği Cominform toplantısı düzenleyerek (20 Haziran 1948) cevap vermiştir. Peyk devletler yaptıkları bu toplantı sonrasında yayınladıkları bildiride (28 Haziran 1948), Yugoslav idarecileri “revizyonist” olmakla suçlamış ve Yugoslav Komünist Partisi'nin aklı selim üyelerinin partiye yeni bir istikamet vermesini istemiştir. Stalin gerçekleştirdiği bu manevra ile Tito'nun yönetimden uzaklaştırılacağını hesaplarken; Tito bu duruma karşı gereken tedbirleri önceden almış ve Stalin'in planlarını bozmuştur. Tito'nun, iktidar koltuğunda oturmaya devam etmesini kabullenemeyen Stalin'in, Tito'yu etkisiz hâle getirmesi için başvuracağı tek bir yol kalmıştır: Askerî güç kullanmak. Ancak bu evrede yaşanan Rus-Amerikan gerginliği bu müdahalenin hayata geçmesini engelleyince Rusya, çözümü Yugoslavya'yı Cominform'dan çıkarmakla bulmuş⁹⁷ ve Yugoslavya Batıya yaklaşmaya başlamıştır⁹⁸. Esasında Stalin ile Tito arasındaki yol ayrımının yeni bir şey olmadığı temelinin 11 Ekim 1944'te yapılan II. Moskova Konferansı'na dayandığını söylemek gereklidir. Stalin ile Churchill'in “Yüzdele Antlaşması'yla” Balkanları nüfuz alanlarına ayırdığı söz konusu konferansta Yugoslavya, İngiltere ile SSCB arasında yarı yarıya taksim edilmiş⁹⁹ ve konferansta yapılan taksimlerin hepsi daha sonra Yalta Konferansı'nda üç büyükler tarafından onaylanmıştır¹⁰⁰. Öte yandan Tito'nun da Batı Bloğuna yabancı olmadığı II. Dünya Savaşı esnasında İngiltere ve ABD tarafından istihbarat, silah, giyecek, gıda malzemesi vs. gibi ihtiyaçlar konusunda desteklendiği de belirtilmelidir¹⁰¹.

97 Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yay., Ankara 2001, s.53.

98 Gürün, **a.g.e.**, s.221-223.

99 Winston S. Churchill, **Triumph and Tragedy (The Second World War VI)**, Houghton Mifflin Company, USA 1981, s.199-202.

100 Caner Sancaktar, **Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2009, s.104.

101 Türkkaya Ataöv, **Amerika Nato ve Türkiye**, 3 Baskı, İleri Yayınları, İstanbul 2006, s.84; Kahramanyol, Emgili, **a.g.m.**, s.344-345.

İhraç sonrası Rusya, 1945 yılında Yugoslavya ile imzaladığı “Dostluk Anlaşmasını” Eylül 1949’da iptal etmiş,¹⁰² Yugoslavya’ya ticari, teknik, askerî yardımlarını durdurmuştur. Rusya’dan sonra diğer sosyalist devletler de Yugoslavya’ya ağır ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulamıştır¹⁰³. Yugoslavya’nın uygulanan bu ambargodan dolayı SSCB ve Doğu Avrupa devletleri ile olan ticaret hacmi 1949’da ciddi oranda azalmış, 1950’de ise bitme noktasına gelmiştir¹⁰⁴.

Yugoslavya’nın 1948’de Cominform’dan çıkarılması Tito’nun Batı Bloğu ile ilişkilerini yeniden gözden geçirip yakınlaşmasına neden olmuştur. Bu yakınlaşma sonrasında Yugoslavya 1949’da IMF’den, Amerika’dan ve İngiltere’den krediler almıştır¹⁰⁵. Yugoslavya, 1950’den sonra da devam eden ABD yardımlarının yanı sıra 1951’de ABD ile “Askerî Yardım Antlaşması” da imzalamıştır¹⁰⁶.

Yugoslavya sadece ABD ve İngiltere gibi devletlerle ilişkilerini geliştirmekle kalmamış Türkiye ve Yunanistan ile masaya oturup 1953’te Balkan Pakti’nı onaylamış ve bu paktın bir İttifaka dönüşmesi amacıyla da Yugoslav lider Tito, 12-16 Nisan 1954 tarihleri arasında Türkiye’ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir¹⁰⁷.

Tito’nun Türkiye gezisinden çok kısa bir zaman önce Bayar’ın ABD’ye uzun süreli bir ziyarette bulunduğu ve taraf devletler arasında gerçekleşecek olan bir ittifakın bu gezi esnasında gündeme geldiği ve desteklendiği de söylenmedir. Bayar’ın Cumhurbaşkanlığı sırasında yaptığı yurtdışı gezileri arasında en uzun süreli olanı olan Amerika ziyareti olan bu gezi Başkan Eisenhower’ın daveti üzerine¹⁰⁸ 28 Ocak-27 Şubat 1954 tarihleri arasında

102 Gürün, **a.g.e.**, s.223.

103 Işıklı, **a.g.e.**, s.90 ve 92.

104 Branko Horvat, **The Yugoslav Economic System (The First Labor-Managed Economy In The Making)**, M.E. Sharpe Inc. Publisher, New York 1976, s.189.

105 Gürün, **a.g.e.**, s.223; Fred Singleton, **Twentieth-Century Yugoslavia**, Macmillan Press, London 1976, s.171-172.

106 Sancaktar, **a.g.t.**, s.105.

107 **Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi**, Fon No: 541, Kutu No: 44180, Gömlek No: 209471, Sıra No: 7; **Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi**, Fon No: 541, Kutu No: 44180, Gömlek No: 209471, Sıra No: 8; **Akşam**, 12-17 Nisan 1954; **Vatan**, 12-17 Nisan 1954.

108 20 Ocak 1953’te ABD Başkanı seçilen Eisenhower, NATO Avrupa Müttefik Orduları Başkomutanı sıfatıyla 18 Şubat 1952’de NATO’ya üye olan Türkiye ve Yunanistan’ı Mart 1952’de ziyaret etmiştir. Türkiye’nin NATO’ya girmesi ile Avrupa Komutanlığı’na bağlanan Türk Ordusu ile ilgili durumları görüşmek için 3-5 Mart 1952’de Türkiye’ye

gerçekleşmiştir¹⁰⁹. ABD’de büyük bir ilgiyle karşılanan Bayar’a, Beyaz Saray’da verilen ziyafette Başkan Eisenhower tarafından -üstün başarı ve hizmet gösteren kişilere verilen- “chief comander (Başkomutan)” liyakat nişanı¹¹⁰, Washington Belediye Başkanı tarafından şehrin anahtarı¹¹¹, Newyork Belediyesi tarafından Newyork Şeref madalyası¹¹², Columbia Üniversitesi tarafından Fahri Hukuk Doktora payesi¹¹³, Toledo Belediye Başkanınca şehrin cam anahtarı¹¹⁴, Birmingham Belediye başkanınca altın anahtar¹¹⁵ gibi payeler ve hediyeler tevdi edilmiştir.

Bayar’ı, “...Memleketimizin ve milletimizin müşterek düşmana karşı gösterdiği şahane, cesurane ve asla kırılmayan mukavemeti karşısında büyük heyecan duyduk...” sözleriyle karşılayıp şehrin şeref madalyasını takdim eden New York Belediye Başkanı Robert Wagner’in¹¹⁶ ifadeleri Bayar’ın neden bu denli imtina ve coşkuyla karşılandığını açıklar mahiyettedir. Diğer taraftan Bayar’ın, New York’ta Birleşmiş Milletler muhabirlerine: “...Biz müttefikimiz Yunanistan ve Yugoslavya ile tam bir itimad esasına müstenid Balkan paktı ile bağlı bulunmaktayız. Sadece bu paktın yeter bir şey olduğuna kani değiliz...”¹¹⁷ demeci Wagner’in “müşterek düşman” olarak ifade ettiği Sovyetler ve yahut peyk devletlere karşı bölgesel iş birliğinin geliştirilerek bir ittifaka dönüşeceğinin emareleridir.

Bayar’ın, ABD gezisinden sonra 12 Nisan’da Galeb Kruvazörü ile İstanbul’a gelen Yugoslavya Devlet Başkanı Mareşal Tito ve Dışişleri Bakanı Koca Popoviç Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından karşılanmış ve misafir devlet başkanı ve heyeti ertesi gün Ankara’ya geçmişlerdir¹¹⁸. Ankara’da

gelen Eisenhower, Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve Genel Kurmay Başkanı Nuri Yamut ile görüşmüş, Türk ordusunun eksiklikleri hakkında bilgi almıştır. Eisenhower, gerçekleştirdiği görüşmeler sonrasında Türkiye’nin modern malzeme ve teçhizat konusunda destekleneceğini açıklamış ve ardından Yunanistan’a geçmiştir. **Milliyet**, 5-6 Mart 1952.

109 **Akşam**, 27-28 Ocak 1954.

110 **Akşam**, 29 Ocak 1954.

111 **Akşam**, 29-30 Ocak 1954.

112 **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1954.

113 **Akşam**, 2 Şubat 1954.

114 **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1954.

115 **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1954.

116 **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1954.

117 **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1954.

118 **Akşam**, 12 Nisan 1954; **Vatan**, 12 Nisan 1954.

top atışlarıyla selamlanan ve bizzat Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Meclis Başkanı Refik Koraltan tarafından karşılanan Tito Anıtkabir’i ziyaret ederek çelenk koymuş aynı günün akşamında ise şerefine Çankaya’da düzenlenen yemeğe katılmıştır¹¹⁹. 14 Nisan’da Harp Okulu’nu ziyaret eden Tito adına Meclis Başkanı Koraltan, Marmara Köşkü’nde öğle yemeği vermiştir. Yemeğin ardından hipodromdaki askerî geçit törenine katılan Tito, Bayar’a Yugoslavya’nın yalnızca devlet başkanlarına özgü en büyük rütbesi olan “Büyük Yıldız” nişanını tevdi edip Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes’i Yugoslavya’ya davet etmiştir. Günün akşamında ise Cumhurbaşkanı Bayar tarafından Yugoslav Büyükelçiliğinde misafir devlet başkanı adına bir yemek verilmiştir¹²⁰.

Ayrıca partinin resmi yayın organı olan Borba’da¹²¹ Tito’nun bu ziyaretini: “Türkiye-Yugoslavya ve Yunanistan arasındaki samimi ve tabii dostluğun bir ifadesidir. İstiklal ve hürriyetimizi müdafaa uğrunda verdiğimiz azami karar bu dostluğun temel taşıni teşkil etmektedir. Değerli Türk ve Yugoslav devlet adamları arasında teessüs eden dostluk Balkanların güvenliği ve cihan sulhu için kuvvetli bir teminat olacaktır...¹²²” sözleriyle son derece olumlu değerlendirmiştir.

15 Nisan’da Ankara Kız Enstitüsü’nü ziyaret eden Tito, Meclis Başkanı Refik Koraltan ve Başbakan Adnan Menderes’e “Büyük Kordon” nişanını vermiş, Yugoslav Bakan Popoviç ise Üçlü Paktın askerî mükellefiyetler içermesi konusunda görüş birliğine varıldığını, Tito’nun yakın zamanda Yunanistan’ı ziyaret ederek bu konuyu Yunan idareciler ile görüşeceğini ve Yugoslavya’nın NATO’ya üye olmamasının böylesi bir ittifaka mani olmadığını dile getirmiştir¹²³. Üçlü İttifak müzakerelerinin Tito’nun Yunanistan ziyareti sonrasında başlayacağını belirttiği 16 Nisan günü Yunan Dışişleri Bakanı Stefan Stefanopulos’un Balkan Paktı’nın Başkan İttifakı’na dönüşmesini müsbet karşıladığını içeren basın demecine de yer verilmiştir¹²⁴. Ayrıca yine aynı gün Dolmabahçe ve Topkapı Sarayı ile Ayasofya Müzesi’ni ziyaret

119 **Akşam**, 13-15 Nisan 1954; **Vatan**, 13-15 Nisan 1954.

120 **Akşam**, 15 Nisan 1954; **Vatan**, 15 Nisan 1954.

121 Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1969, s.95.

122 **Akşam**, 15 Nisan 1954; **Vatan**, 15 Nisan 1954.

123 **Akşam**, 16 Nisan 1954; **Vatan**, 16 Nisan 1954.

124 **Akşam**, 17 Nisan 1954; **Vatan**, 17 Nisan 1954.

eden Tito'nun İstanbul'a ilk kez gelmediği, 1939 yılında Kontinental Oteline Makinist "Spiridon Yanko Mekas" ismiyle giriş yaptığı ve bu otelde üç ay boyunca kaldığı Akşam gazetesinin ana sayfasında yer almıştır¹²⁵. Mareşal Tito, 7 Ağustos 1952'de Yugoslavya'yı ziyareti esnasında¹²⁶ kabul ettiği ve Yugoslavya ile Türkiye arasındaki dostane ilişkileri başlatan ilk kişi olarak selamladığı¹²⁷ İstanbul Valisi ve aynı zamanda Belediye Başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay'a 17 Nisan 1954'te nişan takdim etmeyi de ihmal etmemiştir¹²⁸.

Tito, Balkan Pakti'nin, Balkan İttifakı'na dönüşmesi sürecini hızlandırmak için Türkiye ziyaretinin hemen sonrasında 2 Haziran 1954'te Atina'ya hareket etmiştir¹²⁹. Tito'nun Atina'da "Ankara'da başlamış olan hayırlı çalışmalar burada tam bir ahenk ve antlaşma ile neticelenmiştir. Bu çalışma Ankara Antlaşmasının bir ittifak kalbine aittir. Bu hâlin her üç memleketin istiklal ve emniyetini takviye edeceği ve aynı zamanda da dünya sulhunun sağlam yer etmesini sağlayacağı şüphesizdir¹³⁰." demeci ve imza edilecek olan antlaşmanın gazete manşetlerinde "Balkan Askerî İttifakı" olarak yer alması Balkan Pakti'nin bir savunma ittifakına dönüşeceğinin habercisi olmuştur¹³¹.

Tito'nun hemen akabinde Başbakan Adnan Menderes'in Amerika ziyareti arifesinde¹³² ve sonrasında¹³³ Yunanistan'ı ziyaret etmesi imzalanacak olan ittifak sürecine iyiden iyiye ivme kazandırmıştır¹³⁴. Başbakan Menderes Yunanistan'da Başbakan Mareşal Papagos ve birtakım bakan ve üst dereceli komutanlar tarafından karşılanmış¹³⁵, Menderes'in ABD'yi ziyareti ile Amerikan askerî ve ekonomik yardımını artırarak sürdüreceği olmasını¹³⁶ Papagos'un parti gazetesi *Estia* Balkan İttifakı'nın askerî kanadının güçlenmesi şeklinde

125 **Akşam**, 17 Nisan 1954.

126 **Vatan**, 8 Ağustos 1952.

127 **BCA**, 30.01.0.0/111.703.3

128 **Akşam**, 18 Nisan 1954; **Vatan**, 18 Nisan 1954.

129 **Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi**, Fon No: 541, Kutu No: 44180, Gömlek No: 209471, Sıra No: 7; **Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi**, Fon No: 541, Kutu No: 44180, Gömlek No: 209471, Sıra No: 8; **Cumhuriyet**, 5-8 Haziran 1954; **Vatan**, 30 Mayıs 1954.

130 **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1954.

131 **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1954.

132 **Vatan**, 31 Mayıs 1954.

133 **Vatan**, 7-8 Haziran 1954.

134 **Akşam**, 8 Haziran 1954; **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1954.

135 **Vatan**, 7-8 Haziran 1954.

136 **Vatan**, 6-7 Haziran 1954.

ve müsbet yorumlamıştır¹³⁷. Bu gelişmeler sonrasında taraf devletlerin Dışişleri Bakanları 28 Haziran'da Atina'da bir araya gelip ittifak metnini hazırlamıştır¹³⁸. Hazırlanan metin parafe edildikten sonra¹³⁹ Temmuz ayının sonunda "NATO Konseyi'ne" sunulmuştur¹⁴⁰. Konseyin olurundan sonra 6 Ağustos'ta Yugoslavya'nın Bled şehrinde yan yana gelen Köprülü, Papović ve Stefanopulos¹⁴¹ "İttifak, Siyasi İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması'nı" 9 Ağustos'ta imzalamışlardır¹⁴². 14 maddeden oluşan antlaşma metni 16 Şubat 1955'te Mecliste görüşülüp onaylanmıştır¹⁴³. Mecliste gündeme gelen ve 28 Şubat 1953'te Ankara'da imza edilen antlaşmanın bir devamı olarak değerlendirilen Bled Antlaşması Hariciye Encümeni Mazbata Muharriri Füzulan Tekil, sulhsever milletler tarafından muhtemel taarruzlara karşı peşinen alman tesianüt ve yardımlaşma tedbiri¹⁴⁴; Bahadır Dülger Türkiye'nin kendisini ve komşularını muhtemel bir taarruzdan korumak hususundaki azminin meydana getirdiği büyük bir sulh abidesi¹⁴⁵; Dış İşleri Bakanı Fuad Köprülü ise "Bir devlete saldırı olması hâlinde mezkûr taraf veya tarafların bu taahhütlerini yerine getirmesi vaziyeti" olarak¹⁴⁶ mütalaa etmiştir. Meclisin 16 Şubat 1955'te görüşüp onayladığı resmî gazetenin ise 23 Şubat 1955'te ilan ettiği antlaşmanın imza edilmesinden¹⁴⁷ duyduğu memnuniyeti Amerikan Dışişleri Bakanı Foster Dulles'in, 10 Ağustos'ta: "Ben üç memleket arasındaki antlaşmaların daha geniş bir tatbik sahası bulacağını ümit etmiştim. Fakat bu antlaşmalar bugünkü hâliyle dahi Güney Avrupa'nın emniyeti için elzem bir unsur taşımaktadır¹⁴⁸." sözleriyle dile getirmesi ittifakın arkasında olan gücün ABD olduğunu göstermesi bakımından son derece kıymetlidir.

20 senelik bir süre için imza edilmiş olan antlaşma ile taraflar dâhil olabilecekleri milletlerarası anlaşmazlıkları Birleşmiş Milletler Antlaşması

137 **Vatan**, 8 Haziran 1954.

138 İsmail Soysal, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye- Olaylar Kronolojisi (1945-1975)**, İsis Yay., İstanbul 1997, s.208.

139 **Milliyet**, 5 Temmuz 1954.

140 **Akşam**, 28 Temmuz 1954.

141 **Milliyet**, 7 Ağustos 1954.

142 **Akşam**, 8-10 Ağustos 1954; **Milliyet**, 9 -10 Ağustos 1954.

143 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 5, İctima:1, 41. İnikat, 16 Şubat 1955, s.149.

144 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 5, İctima:1, 41. İnikat, 16 Şubat 1955, s.145.

145 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 5, İctima:1, 41. İnikat, 16 Şubat 1955, s.146.

146 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 5, İctima:1, 41. İnikat, 16 Şubat 1955, s.148.

147 **Resmî Gazete**, 23 Şubat 1955, S 8938, s.11098.

148 **Ayın Tarihi**, Ağustos 1954, s.79.

şartlarına uygun barışçıl yollarla çözeceklerini, içlerinden birine veya birkaçına yapılacak saldırının hepsine yapılmış olduğu ve saldırıya uğrayan devlete silahlı kuvvetler dâhil olmak üzere tek tek ya da topluca yardım edeceklerini, birbirlerinin aleyhinde olan ittifaklara katılmayacaklarını, antlaşma hükümlerinin Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO Antlaşmasındaki hak ve vecibelerine tesir etmeyeceklerini, ilgili devletlerin dışişleri bakanlarından meydana gelen ve yılda iki kez toplanacak olan daimi bir konseyin kurulacağı gibi hükümler karara bağlanmıştır¹⁴⁹. Antlaşma maddelerinin özelliklerine bakıldığında Balkanlarda bölgesel bir savunma amacı tesis ettiği, bu amaçla da BM ve NATO ile uyuma özen gösterdiği ve yahut SSCB'ye karşı Batı Bloğunun desteğini sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Diğer taraftan liberal devletlerin memnuniyetle karşıladığı ittifak¹⁵⁰ ile ilk kez sosyalist bir devlet Rusya'nın denetiminden uzaklaştığı ve millî çıkarları doğrultusunda Batı Bloğu içerisinde yer aldığı da hatırlatılmalıdır¹⁵¹.

Batı Bloğu tarafından desteklenen Balkan Pakti'nin oluşmasında kilit rol oynayan Türkiye'nin Yugoslavya'yı da yanına alarak askerî bir ittifaka doğru yol alması Sovyetleri harekete geçirip Ankara, Atina ve Belgrad'a karşı bir barış taarruzu hareketine girişmesine neden olmuştur. Sovyetlerin, 30 Mayıs 1953 tarihinde yaptığı açıklama ile Türkiye'den toprak isteminde bulunmaktan vazgeçtiğini, Montreux Sözleşmesi'nin tadili hakkındaki görüşlerinin değiştirdiğini belirtmesi, Molotov'un Sovyet Yüksek Şurası'nda (8 Şubat 1954) yaptığı konuşmasında Türkiye'ye dostluk teklif etmesi¹⁵², 29 Ekim ve 29 Kasım 1954'ye Moskova Radyosu'nun Türk-Sovyet dostluğundan bahsedip taraflar arasında iş birliğinin geliştirilmesinden söz etmesi, 12 Kasım'da Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Mareşal Bulganin'in Türkiye'ye ile dostluk ilişkilerini geliştirmek istediklerini dile getirmesi¹⁵³ bu barış taarruzunun somut göstergeleriydi. Lakin Sovyetlerin bu barış hamlelerine

149 Antlaşmanın tam metni için ayrıntılı bk. **Resmî Gazete**, 23 Şubat 1955, S 8938, s.11099-11100.

150 Öztürk, **a.g.t.**, s.49.

151 İsmail Ayhan, “**Demokrat Parti Dönemi'nde Türkiye'yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları ve Bu Ziyaretlerin Türk Basınına Yansımaları**”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2014, s.68.

152 Mehmet Gönübol, A. Haluk Ülman, A. Suat Bilge, Duygu Sezer, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Cilt I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1987, s.396-398.

153 İsmail Soysal, **a.g.e.**, s.227- 230.

rağmen 1954 sonuna kadar Balkan Paktı güçlendirilmiştir. 3-12 Haziran tarihlerinde Atina’da yapılan askerî görüşmelerde, 4 -11 Temmuz tarihlerinde Atina’da dışişleri bakanları nazarında yapılan toplantıda ve 10-20 Kasım tarihlerinde üç devletin genel kurmayları nazarında Belgrad da yapılan kurulda muhtemel bir düşman tecavüzüne karşı ortak savunmanın güçlendirilmesi fikri karara bağlanmıştır¹⁵⁴. Bu evrede taraf devletler arasında gerçekleşen yoğun diplomasi trafiğinin diğer ve önemli göstergelerinden biri de Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Yugoslavya’ya gerçekleştirdiği ziyaret olmuştur.

IV. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Yugoslavya Ziyareti (28 Ağustos-13 Eylül 1954)

Bled Antlaşması’nın imzalanmasından sonra Tito’nun davetine icabet etmek amacıyla Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve mahiyeti Savarona yatıyla 28 Ağustos 1954 Yugoslavya’ya hareket etmişlerdir¹⁵⁵. 1 Mayıs Rıhtımı’nda karaya ayak basan Bayar’ı Rijeka Limanı’nda Federal Meclis Başkan Vekili Rodoljub Colaković karşılamıştır¹⁵⁶. Savarona üzerinden uçan Yugoslav uçaklarının ve Yugoslav harp gemilerinin selamladığı Bayar, Türk ve Yugoslav bayraklarıyla süslenen Mareşal Tito Caddesi’ndeki coşkulu halk kitleleri arasından geçerek Rejika istasyonuna varmış ve burada kendisini bekleyen özel tren ile Belgrad’a doğru yol almıştır¹⁵⁷.

Bayar, 653 kilometrelik süren tren seyahati zarfında, defne yapraklarıyla bezenmiş “Hoş geldiniz” levhaları ve Türk-Yugoslav bayraklarıyla süslenmiş istasyonlarda görkemli bir şekilde karşılanmıştır. Zagreb’de Tito ve kalabalık bir halk tarafından karşılanan Bayar, Üçlü İttifak’a ve kendisine yapılan methiyelere “Üçlü İttifakın dünyaya sulh ve selamet getireceğini eminim ...” diyerek cevap vermiştir¹⁵⁸. Bir gün sonra Bayar, için tertiplenen yemekte Tito gerçekleştirilen bu ziyaretin Balkan Paktı’nı daha önemli kıldığını, taraflar arasında iş birliği ve dostluk ilişkilerini daha fazla güçlendiğini ifade etmiş, Bayar da Üçlü İttifak’ın dünyada ve Avrupa’da istikrarın sağlanmasına hizmet edeceğini dile getirmiştir¹⁵⁹. Ayrıca aynı gün içinde Belgrad Üniversitesi

154 Sander, **Balkan Gelişmeleri...**, s.104-105.

155 **BCA**, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: KUTU NO:137, GÖMLEK NO:79, SIRA NO: 9; **AKŞAM**, 28 AĞUSTOS 1954.

156 Şakir, **a.g.e.**, s. 27-29; **Akşam**, 1-2 Eylül 1954; **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1954.

157 **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1954.

158 **Milliyet**, 3 Eylül 1954.

159 **Akşam**, 4 Eylül 1954.

tarafından fahri hukuk doktora unvanı verilen Bayar¹⁶⁰, teşekkür konuşmasında Dünya siyasi dengelerinin değişimine temas ettikten sonra bir kez daha Balkan Paktı'nın ehemmiyetinden bahsetmiştir¹⁶¹.

Bayar, Belgrad'da gerçekleştirdiği temaslar ve karşılıklı hediyelerin tevdi edilmesinden sonra Saraybosna'ya hareket etmiştir¹⁶². Bosna-Hersek Cumhuriyeti Meclisi Başkanı ve azalarınca karşılanan Bayar, seyahati esnasında halkın kendisine gösterdiği büyük ilgiyi Paktın, müsbet emareleri ve halk nazarında kabulü olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir¹⁶³. Saraybosna ziyaretinden sonra Zagreb'e geçen Bayar ve heyeti burada da halk tarafından son derece samimi ve içten karşılanmıştır. Zagreb Fuarı'na uğrayan Cumhurbaşkanı, Hırvatistan Meclis Başkanı Viladmir Bakariç'in düzenlediği yemeğe Tito'yla birlikte iştirak etmiş, sonrasında ise iki lider çeyrek asırdan beri yabancı bir liderin ziyaret etmediği Lübliana'ya doğru hareket etmişlerdir¹⁶⁴. Lübliana'da büyük sevgi gösterileri ile karşılanan her iki lider buradan Balkan Paktı'nın imza edildiği Bled şehrine doğru yol almışlardır. Yugoslav ve Türk bayrakları ile bezenmiş yol güzergahında halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılanan her iki lider şehre gece girmelerine rağmen şehir gündüz gibi aydınlatılmış ve Tito, Bayar için 21:00'da resmî bir kabul töreni düzenlemiştir¹⁶⁵. Bled'den sonra yeniden Lübliana'ya doğru hareket eden Bayar, bu esnada ağır sanayi fabrikasını ziyaret etmiş, Lübliana Kalesini gezmiş ve Slovenya Meclis Başkanının düzenlediği ziyafete katılmıştır. Bayar, bu ziyafette Balkan Paktı'na bir kez daha temas etmiştir. Yemek sonrasında Bayar, Tito'yla birlikte Postodia'ya (Postojna) Mağarası'nı ziyaret etmiş akabinde Tito ve Bayar Tula Limanı'ndan Brioni Adası'na geçmişlerdir¹⁶⁶.

Brioni Adası'ndaki Jadranka Köşkü'nde tertip edilen basın toplantısında Bayar: "Sulh yolunda mukadderat birliği yapan iki millet birbirini tanımak hususunda büyük birer fırsat elde etmişlerdir. Mareşal Tito'nun memleketimizi ziyaretle, Türk milletini görmüş ve onun görüşlerine vukuf kesbetmiş olması, bilmukabele benimde burada takip ettiğiniz politika hususunda Yugoslav

160 Şakir, a.g.e., s.41.

161 **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1954.

162 **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1954.

163 **Milliyet**, 7 Eylül 1954.

164 Şakir, a.g.e., s.63.

165 **Akşam**, 8 Eylül 1954; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1954.

166 **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1954.

milletin görüş ve düşüncelerini tesbit etmiş olmaklığım çok kıymetli olmuştur¹⁶⁷.” diyerek Paktın halk nazarında kabul gördüğünden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bayar’ın bu memnuniyetinin karşılıklı olduğunu Mareşal Tito verdiği veda yemeğindeki: “Türk milletin Balkan Antlaşması hakkındaki fikirlerini tespit etmekle de mesut olmuştum. Bu fikirleri eminim ki, Sayın Bayar’da burada Yugoslav milletinde tespit etmiş olacaktır. Balkan İttifakı görülüyor ki, yalnız siyaset adamlarının politikalarına değil milletlerin de hayat ve idealine dayanmaktadır¹⁶⁸.” sözleriyle onaylamıştır.

Brioni Adası’ndan dönüş yolculuğuna başlayan Bayar geldiği gibi uğurlanırken de top atışlarıyla selamlanmış ve Tito kendisine Savarona yatına kadar refakat etmiştir. Yugoslavya gezisi sonrasında her iki lider yayınladıkları ortak bildiriyle: “... Ankara Antlaşmasının gayet mesut bir şekilde kendini göstermiş olan bu iş birliği Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanmış bulunan ittifak, siyasi iş birliği ve karşılıklı yardım antlaşmasının intaciyle de kuvvetli bir şekilde teyit edilmiştir...¹⁶⁹”. Paktın taraf devletler arasındaki ilişkileri güçlendirdiğini/ güçlendireceğini basına deklere etmişlerdir.

670

Taraf devletlerin Sovyetlere duyduğu güvensizliğinin bir sonucu olarak meydana gelen bu zirve diplomasisine rağmen Rusya söz konusu devletlerle olan ilişkilerini düzeltme konusundaki girişimlerini kararlı bir şekilde sürdürmüştür. Dış politikada “Barış içinde bir arada yaşama” ilkesini benimseyen¹⁷⁰, 26 Mayıs’ta Belgrad’ı ziyafet eden¹⁷¹ ve bu ziyareti sırasında Tito’ya “aziz yoldaş” diye hitap eden Kruşçev’in¹⁷² bu hamleleriyle Yugoslavya ile ilişkilerini normalleştirmek istediği Tito’nun da bu doğrultuda bir eğilime sahip olduğu anlaşılmaktaydı. “Meydana gelmiş olaylardan dolayı bütün samimiyetimizle özür diliyoruz...¹⁷³” diyen Kruşçev’in Yugoslavya için artık bir tehdit oluşturmadığını gören Tito, 1955 yılında: “Balkan İttifakı

167 *Milliyet*, 10 Eylül 1954.

168 *Milliyet*, 10 Eylül 1954.

169 *Milliyet*, 10 Eylül 1954.

170 R. Craig Nation, *Black Earth, Red Star: A History of Soviet Security Policy, 1917-1991*, Cornell University Press, Ithaca 1992, s.202; Fahir Armaoğlu, “Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Sovyet Yorumu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C 27, S 3, 1972, s.294.

171 *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1955; *Milliyet*, 27 Mayıs 1955.

172 *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1955.

173 Bağcı, *a.g.e.*, s.57.

bizim ve diğer aktif tarafların tehlikede olduğu bir sırada imzalanmıştır... Harp tehlikesi ortadan kalkmıştır. Sovyetler Birliği'nin bize harp ilan etmesi ile tehlike artık mevcut değildir...¹⁷⁴ ifadeleriyle paktın Stalin yönetiminin tehditkâr tavrına karşı tedbir amaçlı yapıldığını; lakin günün konjonktürel yapısına göre işlevini tamamladığını alenen ifade etmiştir¹⁷⁵. Tito bu sözleri ile Ankara Antlaşması ve Balkan İttifakı'nın miadını doldurduğunu söylerken Yunanistan ile Türkiye arasında tırmanışa geçen Kıbrıs meselesi de paktın yaşamasına imkân vermemiştir. Zira Yunanistan Başbakanı Papagos'un 23 Mart 1954'te Kıbrıs konusunu BM götürmeye karar verdiğini açıklaması¹⁷⁶ ve ittifak antlaşmasının imzalanmasından bir hafta sonra (16 Ağustos'ta) Yunanistan'ın BM Genel Sekreterliği'ne gönderdiği mektup ile Kıbrıs meselesinin BM Genel Kurulu'nda müzakere edilmesi için ilk kez başvuruda bulunması¹⁷⁷ bu ittifaklara rağmen tarafların bazı sorunları aşılamadığını ve yahut taraflardan biri olan Yunanistan'ın gerçekleştirilen bu girişimlerde samimi olmadığını göstermiştir.

174 Altemur Kılıç, **Türkiye ve Dünya- Türkiye'nin Dış Politikası**, Akasya Kitap, Ankara 2010, s.234-235.

175 Bağcı, **a.g.e.**, s.57.

176 İsmail Soysal, **a.g.e.**, s.198.

177 Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi (1954- 1959) Türk Kamuoyunun Davranışları**, Sevinç Matbaası, Ankara 1963, s.34-36; Nihat Erim, **Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara 1975, s.4-5; **Milliyet**, 20-27 Ağustos 1954.

SONUÇ

İnsanoğlu için elzem olan güvenliğini sağlayıp hayatta kalma dürtüsü devletler için de geçerlidir. Lakin devletlerin güvenliğini tesis etme durumu insanoğluna nazaran daha hengameli, daha meşakkatli, daha badireli olup ülkeler arasında oynanan bir diplomasi oyunundan ibarettir. Bu oyunda dengelerin iyi gözetilmesi, ittifakların doğru seçilmesi, hamlelerin en ince ayrıntısına kadar düşünülmesi gereklidir. Çok disiplinli bir çalışmayı gerektiren bu hassas oyunda rol alacak devletleri belirlemenin en iyi yolu ise aday ülkeler arasında yapılacak zirve diplomasisi ile mümkündür. Ülkelerin hayatta kalması için şart olan tehlikelere karşı tedbir alma güdüsü, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan coğrafyasında beliren Sovyet tehdidi içinde de söz konusu olmuş Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya gibi devletler için yaşamsal bir sorun hâlini dönüşmüştür. Balkanlarda Sovyetlerin her geçen gün artan nüfuzundan tedirgin olan üç Balkan devleti bu sebeple ortak bir güvenlik ittifakı kurma düşüncesiyle 1950'lerden sonra mekik diplomasisine hız verip 28 Şubat 1953'te Ankara Paketi'nin, 9 Ağustos 1954'te ise Balkan İttifakının imza edilmesini sağlamışlardır.

672

Dünyanın iki kutba ayrıldığı, güç dengelerinin en ufak bir kıvılcım ile alt üst olduğu bu evrede gerçekleşen paktlar esasında devlet liderlerinin gerçekleştirdiği ve bizzat Batı Bloğu tarafından desteklenen zirve ziyaretlerinin bir sonucunda gerçekleşmiştir. Karşılıklı gerçekleştirilen bu ziyaretlerde devlet temsilcilerinin birbirlerine hediyeler verdikleri, nişanlar tevdi ettikleri, şereflerine balolar ve yemekler organize ettikleri, resmigeçit törenleri düzenledikleri düşünüldüğünde gerçekleşen bu ziyaretlerin taraflarca son derece önemsendiği söylenebilir. Yunan Kralı I. Paul ile Türkiye Cumhurbaşkanı Bayar'ın iki devlet arasında geçmişte yaşanan savaş durumunu bir tarafa bırakıp birbirlerine methiyeler düzüp barış mesajları vermeleri, Komin sistemi uygulayan Tito'nun da bu oluşumu onaylayıp içinde yer almak için çaba göstermesi ancak günün değişen konjonktürel yapısıyla izah edilebilir. Öte yandan taraf devletleri aralarındaki ideolojik farklılıklara, geçmişte yaşanan olumsuzluklara rağmen yan yana getirip birleştiren konjonktürel unsurun Stalin Dönemi Rus dış politikası olduğu da beyan edilebilir. Nitekim Stalin'in ölümü üzerine göreve gelen Nikita Kruşçev'in Rus dış politikasını yeniden şekillendirmesiyle imza edilen bu ittifakların çatırdamaya başlaması bu konjonktürel durumu ispatlar niteliktedir. Taraf devletler arasında askerî gereksinimler sonucu ortaya çıkan; lakin ekonomik,

BALKAN PAKTI VE BALKAN İTTİFAKI EVRESİNDE BALKANLARDA ZİRVE
DİPLOMASİSİ (1952-1954)

teknik, kültürel iş birliğine dönük ikili antlaşmaların da imzalanmasına vesile olan Balkan Pakti ve İttifakı güvenlik kaygısının son bulması ile yıkılmış, diğer alanlardaki iş birliğine ise imkân kalmamıştır.

İntihal Taraması Bu makale intihal taramasından geçirildi. (<https://intihal.net/>) | *This paper was checked for plagiarism. (<https://intihal.net/>)*
Plagiarism Detection

Etik Beyan Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. | *There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*
Ethical Statement

Açık Erişim Lisansı Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License*
Open Access License

KAYNAKÇA

- Akşam**, 1 Mart 1953.
Akşam, 10 Haziran 1952.
Akşam, 11 Haziran 1952.
Akşam, 1-2 Eylül 1954.
Akşam, 12 Haziran 1952.
Akşam, 12 Nisan 1954.
Akşam, 12-17 Nisan 1954.
Akşam, 13 Haziran 1952.
Akşam, 13-15 Nisan 1954.
Akşam, 14 Haziran 1952.
Akşam, 15 Haziran 1952.
Akşam, 15 Nisan 1954.
Akşam, 15-17 Haziran 1953.
Akşam, 16 Haziran 1952.
Akşam, 16 Nisan 1954.
Akşam, 16 Şubat 1953.
Akşam, 17 Kasım 1952.
Akşam, 18 Nisan 1954.
Akşam, 2 Şubat 1954.
Akşam, 20 Şubat 1953.
Akşam, 21-24 Ocak 1953.
Akşam, 23 Şubat 1953.
Akşam, 24 Şubat 1945.
Akşam, 25-28 Şubat 1953.
Akşam, 25-29 Ocak 1953.
Akşam, 25-30 Nisan 1952.
Akşam, 27-28 Ocak 1954.
Akşam, 28 Ağustos 1954.
Akşam, 28 Temmuz 1954.
Akşam, 29 Ocak 1953.

Akşam, 29 Ocak 1954.

Akşam, 29-30 Ocak 1954.

Akşam, 30-31 Ocak 1952.

Akşam, 31 Mayıs 1953.

Akşam, 4 Eylül 1954.

Akşam, 8 Eylül 1954.

Akşam, 8 Haziran 1952.

Akşam, 8 Haziran 1954.

Akşam, 8-10 Ağustos 1954.

Akşam, 17 Nisan 1954.

Armaoğlu, Fahir, “Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Sovyet Yorumu”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C 27, S 3, 1972, s.283-314.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Kronik Kitap, İstanbul 2018.

Armaoğlu, Fahir, **Kıbrıs Meselesi (1954- 1959) Türk Kamuoyunun Davranışları**, Sevinç Matbaası, Ankara 1963.

Ataöv, Türkkaya, **Amerika Nato ve Türkiye**, 3 Baskı, İleri Yayınları, İstanbul 2006.

Aydın, Mithat, “Balkan Paktı (28 Şubat 1953)”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/balkan-pakti-28-subat-1953/>

Ayhan, İsmail, **Demokrat Parti Dönemi’nde Türkiye’yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları ve Bu Ziyaretlerin Türk Basınına Yansımaları**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2014.

Ayın Tarihi, Ağustos 1954.

Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yay., Ankara 2001.

Belge, Murat, **Başka Kentler, Başka Denizler 3**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitapevi, Ankara 1999.

Churchill, Winston S., **Triumph and Tragedy (The Second World War VI)**, Houghton Mifflin Company, USA 1981.

Cumhuriyet, 1 Aralık 1952.

Cumhuriyet, 1 Eylül 1954.

Cumhuriyet, 10 Haziran 1954.

Cumhuriyet, 12 Mayıs 1938.

Cumhuriyet, 12 Temmuz 1953.

Cumhuriyet, 1-3 Aralık 1952.

Cumhuriyet, 18 Şubat 1954.

Cumhuriyet, 2 Eylül 1954.

Cumhuriyet, 2 Şubat 1954.

Cumhuriyet, 21 Ocak 1953.

Cumhuriyet, 24 Şubat 1945.

Cumhuriyet, 25-31 Nisan 1938.

Cumhuriyet, 26 Ekim 1937.

Cumhuriyet, 26 Kasım 1952.

Cumhuriyet, 27 Mayıs 1955.

Cumhuriyet, 27-28 Kasım 1952.

Cumhuriyet, 28 Kasım 1952.

Cumhuriyet, 29 Kasım 1952.

Cumhuriyet, 31 Temmuz 1947.

Cumhuriyet, 3-4 Aralık 1952.

Cumhuriyet, 4 Eylül 1954.

Cumhuriyet, 4 Şubat 1954.

Cumhuriyet, 5-8 Haziran 1954.

Cumhuriyet, 6 Eylül 1954.

Cumhuriyet, 6 Temmuz 1953.

Cumhuriyet, 7 Haziran 1954.

Cumhuriyet, 8 Eylül 1954.

Cumhuriyet, 8 Haziran 1954.

Cumhuriyet, 8 Mayıs 1938.

Cumhuriyet, 9 Eylül 1954.

Çatal, Betül, **Küresel Diplomasi: Prexenos’tan Dijital Diplomasiye**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015.

Deringil, Selim, **Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon No: 541, Kutu No: 44180, Gömlek No: 209471, Sıra No: 7.

Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon No: 541, Kutu No: 44180, Gömlek No: 209471, Sıra No: 8.

“Diplomasi”, <https://sozluk.gov.tr/>

Düştur, 3. Tertip, C 35, s.1754-1758.

Erdaş, Sadık, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Boğazları (1841-1953)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2000.

Erim, Nihat, **Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara 1975.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi Yay., İstanbul 2003.

Ertan, Temuçin Faik, Demirtaş, Bahattin, **Türkiye’yi Ziyaret Eden Yabancı Devlet Adamlarının Ankara Günleri (1923-1960)**, Vekam Yayınları Araştırma Dizisi VII, Ankara 2022.

Gönlübol, Mehmet, Sar, Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Cilt I ve II, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara 1987.

Gönlübol, Mehmet, Ülman, A. Haluk, Bilge, A. Suat, Sezer, Duygu, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Cilt I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1987.

Gürün, Kâmuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 531, Ankara 1983.

Gürün, Kamuran, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Hale, William, **Türk Dış Politikası: 1774-2000**, Çev. Petek Demir, Mozaik Yay., İstanbul 2003.

Hatipoğlu, M. Murat, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954**, Ankara 1997.

Horvat, Branko, **The Yugoslav Economic System (The First Labor-Managed Economy In The Making)**, M.E. Sharpe Inc. Publisher, New York 1976.

Işıklı, Alpaslan, **Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi**, Alan Yayıncılık, İstanbul 1983.

Kahramanyol, Mustafa, Engili, Fahriye, “Tito ve Balkan Siyaseti”, **Avrasya Etütleri**, C 50, S 2, 2016, s.315-349.

Kılıç, Altemur, **Türkiye ve Dünya- Türkiye'nin Dış Politikası**, Akasya Kitap, Ankara 2010.

Korkmaz, Erdal, “Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türk Askeri Havacılığı Boyutuyla Değerlendirilmesi”, **Bengi**, 2023, S 1, s.1-34.

Köse, İsmail, “Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 19, 2015, s.241-276.

Milliyet, 1 Mart 1953.

Milliyet, 10 Eylül 1954.

Milliyet, 17 Haziran 1953.

Milliyet, 19 Şubat 1952.

Milliyet, 20-27 Mayıs 1954.

Milliyet, 26-28 Şubat 1953.

Milliyet, 27 Mayıs 1955.

Milliyet, 3 Eylül 1954.

Milliyet, 5 Temmuz 1954.

Milliyet, 5-6 Mart 1952.

Milliyet, 6 Mart 1952.

Milliyet, 7 Ağustos 1954.

Milliyet, 7 Eylül 1954.

Milliyet, 9-10 Ağustos 1954.

Nation, R. Craig, **Black Earth, Red Star: A History of Soviet Security Policy, 1917-1991**, Cornell University Press, Ithaca 1992.

Öztürk, Mehmet, **Tito Dönemi Türkiye-Yugoslavya İlişkileri**, Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans, Karabük 2022.

Perovic, Jeronim, “Josip Broz Tito”, **Mental Maps in the Ealy Cold War Era (1945-1968)**, Ed. Jonathan Wright, Steven Casey, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2011, s.131-159.

“Peyk”, <https://sozluk.gov.tr/>

Resmî Gazete, 23 Şubat 1955.

Resmî Gazete, 24 Temmuz 1953.

Sancaktar, Caner, **Yugoslavya’da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Sander, Oral, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, AÜSBF Yayınları, Ankara 1969.

Sander, Oral, **Türkiye’nin Dış Politikası**, İmge Dağıtım, Ankara 2006.

Singleton, Fred, **Twentieth-Century Yugoslavia**, Macmillan Press, London 1976.

Son Posta, 12 Haziran 1952.

Son Posta, 24 Şubat 1945.

Son Posta, 9 Mart 1946.

Sosyal, İsmail, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye- Olaylar Kronolojisi (1945-1975)**, İsis Yay., İstanbul 1997.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

Şakir, Ziya, **Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Seyahat Hatıraları**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1953

Ta Nea, 24-28 Kasım 1952.

Ta Nea, 29 Kasım 1952.

Ta Nea, 9 Haziran 1952.

Tanin, 24 Şubat 1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C 22, Seksen Dördüncü Birleşim, 18 Mayıs 1953.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 030.01.00.00, Kutu No: 102; Gömlek No: 634, Sıra No: 7.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 030.01.00.00, Kutu No: 102; Gömlek No: 634, Sıra No: 6.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 030.01.00.00, Kutu No: 102; Gömlek No: 634, Sıra No: 5.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-1-0-0, Kutu No: 102, Gömlek No: 639, Sıra No: 3.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.01.0.0/111.703.3

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: KUTU NO:137, GÖMLEK NO:79, SIRA NO: 9.

Ulus, 24 Şubat 1945.

Ulus, 3 Mayıs 1952.

Umar, Ömer Osman, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Sovyet İlişkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 20, 2004, s.369-412.

Unat, Kadri, “İkinci Dünya Savaşı Öncesindeki Güvenlik Endişesi Temelli Türk Dış Politikası Bağlamında Celal Bayar’ın Belgrad ve Sofya Ziyaretleri (9-13 Mayıs 1938)”, **AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C 9, S 28, 2021, s.334-352.

Uzun, Hakan, “1919-1950 Yılları Arasında Türkiye -Yunanistan İlişkileri”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C 5, S 2, Kırşehir 2004, s.35-50.

Vakit, 17 Haziran 1953.

Vakit, 24 Şubat 1945.

Vatan, 12 Nisan 1954.

Vatan, 12-17 Nisan 1954.

Vatan, 13-15 Nisan 1954.

Vatan, 15 Nisan 1954.

Vatan, 16 Nisan 1954.

Vatan, 17 Nisan 1954.

Vatan, 18 Nisan 1954.

Vatan, 30 Mayıs 1954.

Vatan, 31 Mayıs 1954.

Vatan, 6-7 Haziran 1954.

Vatan, 7-8 Haziran 1954.

Vatan, 8 Ağustos 1952.

Vatan, 8 Haziran 1954.

Weisband, Edward, **İkinci Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası-III.**, Çev. M. Ali Kayabal, Cumhuriyet Yayınları, 2000.

Yazıcı Özel, Serra, **Basında Türk-Yunan İlişkileri (1950-1954)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2018.

Yeni Asır, 29 Kasım 1952.

Yılmaz, Samet, “Asya-Avrupa Diyaloğu: Zirve Diplomasisi Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2022, 9(2), s.189-205.

